

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 17271

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

ИЗЛАЗИ ДВА ПУТ СВАКОГ МЕСЕЦА У СВЕСЕМАМ ОД 3 И ВИШЕ ТАБАКА. ЦЕНА ЈЕ: ЗА СРБИЈУ 12 ДИНАРА, А ЗА ЦРНУ ГОРУ, БУГАРСКУ, БОСНУ, ХЕРЦЕГОВИНУ, АУСТРО-УГАРСКУ, РУМУНИЈУ И ТУРСКУ 15 ДИНАРА НА ГОДИНУ.

ПРЕТПЛАТА СЕ ПЛАЋЕ УПРАВИ ДРЖАВНЕ ШТАМПАРИЈЕ, А РУКОПИСИ УРЕДНИШТВУ.

I СВЕСКА У БЕОГРАДУ 15. ЈАНУАРА 1883. ГОДИНА IV

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом од 29. Децембра 1882. год. поставити :
Миленка Обрадовића, професора ваљевске ниже гимназије, за привременог директора исте гимназије

Његово Величанство, Краљ, благоволео је, на предлог министра просвете и црквених послова, указом од 29. Децембра 1882. год поставити :
Сретена Пеливановића, предавача нишке гимназије, за професора исте гимназије.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова, а по решењу Народне Скупштине, указом Својим од 31. Децембра 1882. год. решити :
Да се Антонију Франићу, професору пожаревачке ниже гимназије, уваже године службе проведене у супленству и професорству од 19. Августа 1871. до 3. Септембра 1877. године, равно шест година и четрнаест дана.

Његово Величанство, Краљ, благоволео је на предлог министра просвете и црквених послова, а по решењу Народне Скупштине, указом Својим од 31. Децембра 1882. год. решити :
Да се Ђури Козарицу, директору београдске гимназије, уваже године професорске службе проведене на лицеју у Бакову, и то од 27. Августа 1863. до 10. Августа 1869. године, равно пет година, једанаест месеци и двадесет и два дана.

Постављења и премештаји наставника основних школа

Актом г. министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

У ВАРОШИ БЕОГРАДУ :
г. Јован Иванчишевић, за учитеља I и II разреда основне школе на Јалији, 30. Децембра 1882. г.

У ВРАЊСКОМ ОБРУГУ :

г. Љубомир Мићкић, за заступника учитеља школе у Преображењу, 18. Децембра 1882. г.

У КЊАЖЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Михаило Веселиновић*, за заступника учитеља школе у Црнољевци, 30. Децембра 1882. г.

У КРАЈИНСКОМ ОКРУГУ :

Г-ђица *Љубица Петровићева*, за привремену учитељку мушке школе у Јелашници, 18. Децембра 1882. године.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Божидар Петрански*, за заступника учитеља школе у Манастирици, 30. Децембра 1882. год.г. *Бурађ Гемовић*, за заступника учитеља у Кладурову, 30. Децембра 1882. год.

У ШАБАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Стеван Којић*, за заступника учитеља школе у Штитару, 29. Децембра 1882. г.**II Премештени су**

У ВАРОШИ БЕОГРАДУ :

г. *Милош Војковић*, учитељ I и II разр. школе

јалијске, у IV разред школе теразијске, 30. Децембра 1882. год., по молби.

У ЋУПРИЈСКОМ ОКРУГУ :

г-ђица *Јелена Илићева*, учитељка школе бигреничке, у Доње Видово, 4. Јануара ов. год.г. *Милан Велић*, учитељ школе доњовидовске, у Бигреницу, 4. Јануара ов. год.

У ЦРНОРЕЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Љубомир Сабовљевић*, учитељ школе бучјанске, у I разред школе злотске, 28. Децембра 1882. г.г. *Михаило Рашковић*, учитељ III и IV разреда школе злотске, у Бучје, 28. Децембра 1882. г.г. *Стеван Ђирковић*, учитељ I и II разр. школе злотске, у II, III и IV разред исте школе, 28. Децембра 1882. г.**У М Р Л И***Јован Јакшић*, учитељ основне школе у Стублинама, округа ваљевског, умр'о је 24. Децембра 1882.**ШКОЛСКИ ЗАКОН**

ЗА УЧЕНИКЕ ГИМНАЗИЈА И РЕАЛАКА

I**Владање ученика****A. У школи****Члан 1.**

Ученици гимназија и реалака дужни су владати се добро и навикавати се на све врлине, које ће им у потоњем грађанском животу, као образованим људима, бити потребне.

Члан 2.

Ученици морају тачно и уредно долазити на предавања. На знак звона треба одмах сви да иду у своје разреде и да ту у тишини и

реду дочекају наставника, свакад на одређеном им месту. При уласку наставника треба сви да устану и да мирно стоје, док он не седне или док им не дадне знак да седну.

При прозивању ради бележења изостанака треба сваки ученик да се пристојно одазива.

После прозивања (а пре предавања) чита се молитва стојећи. Молитва се чита и пре и после подне на првим часовима.

За време предавања не сме нико улазити у школу, нити излазити напоље без допуштења.

Члан 3.

Кад наставник предаје, треба сви ученици

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

да пазе; за то време не смеју се они ничим другим забављати.

Нарочито морају ученици бити мирни, кад се испитују ради оцене и кад израђују писмене задатке у школи.

Члан 4.

Ученици треба да врше савесно своје школске дужности. Тако, они су дужни да свагда на време израђују и доносе одређене задатке. Они треба да су увек спремни за пропитивање.

Нико не може захтевати да се испитује, кад хоће, нарочито ради поправљања белешке; на против сваки је ученик дужан и преко године и на испиту одговарати, кад год се пита из кога предмета.

Члан 5.

Између часова предавања треба ученици да се понашају пристojно. Нарочито се забрањује: викање, лупање, свирање и играње, бацање камена, лоптање, грудвање, говорење непристойних речи — и у опште све што квари школски ред.

Забрањује се и пушење у школској згради, њеном дворишту и на свима јавним местима.

Члан 6.

Ученици треба да живе међу собом у братској љубави. За то се забрањује све оно што може пореметити ту љубав, а нарочито: свађање, бијење, варање и вређање ма којим начином.

Члан 7.

Ученици треба да чувају школске ствари и да не чине никоме штете.

Члан 8.

Без допуштења директора ученици се не смеју скупљати у школи у време кад нема предавања.

Члан 9.

Наставнике своје дужни су ученици свуда

с поштовањем предусретати и свагда покоравати се њиховим наредбама у свему, што се тиче њиховог понашања, школског реда и рада.

Строго је забрањено омаловажавање наставника и њихових предавања, непослушност и упорност, оговарање, клеветање и вређање наставника ма којим начином.

Члан 10.

Ради лакшег држања реда одређује се на извесно време у сваком разреду по један или више редара, који се нарочито брину за чистоћу, ветрење и грејање школских соба, који пазе на ред у своме разреду између часова, при идењу у цркву и при екскурзијама, и који помажу наставницима при прозивању ученика и другим школским пословима.

Б У Ц Р К В И

Члан 11.

Ученици су дужни у одређено време ићи у цркву и долазити на тумачење јеванђеља.

Пред полазак у цркву дужни су доћи на време и на одређено место на прозивку, где морају чекати, док наставник не каже да пођу.

Редаре одређује и надзирава разредни старешина, сваки у своме разреду (в. члан 6. «правила за разредне старешине средњих школа»).

Члан 12.

Ученици иду у цркву по разредима — почињући од најмлађег разреда у редовима по двојица.

На путу и у порти црквеној не сме се викаати. У цркву, као и у школу, није слободно носити палице.

Члан 13.

У цркви морају ученици мирно стајати. Забрањено је ученицима стајати и седети у столовима. Забрањује се излажење из цркве пре свршеног богослужења. Из цркве излазе

ученици гимназија и реалака после ђака основних школа оним редом како стоје у цркви.

Члан 14.

Изостанци од цркве и тумачења јеванђеља рачунају се као изостанци од школе.

Бегање од цркве после прозивке, као и бегање с предавања, а нарочито, кад се дају оцене, строго је забрањено и казни се.

Члан 15.

Изостанци од цркве, тумачења јеванђеља а и од школе, морају се у одређено време код разредног старешине оправдати (в. чл. 8. «правила за разредне старешине средњих школа»).

Ученици који дуже болују дужни су то директору јавити, и у своје време оправдати.

В. Ван школе и цркве

Члан 16.

Ученици средњих школа дужни су и ван школе на сваком месту понашати се пристojно.

С тога се најстроже забрањује све што је непристойно и непошито а нарочито: банчење, картање, коцкање, узнемиравање грађана — особито ноћу, клеветање, лаж, превара, лакоумно задуживање, крађа, похођење непристойних места и у опште неморалан или неуљудан и непристойан живот или понашање.

Члан 17.

При уписивању у школу дужан је сваки ученик јавити директору, где станује. То исто бива и при свакој промени стана.

Ученик се мора иселити из стана, ако директор и разредни старешина нађу то за нужно.

По свршеном упису добија сваки ученик ученичку карту.

Члан 18.

Без нарочите пословне потребе ученици не смеју походити гостионице и каване.

Забрањено је ученицима држати говоре на јавним зборовима и учествовати у дружинама. Исто тако не могу ученици ићи ни на игранке ни на друге сличне забаве, нити их могу сами приређивати.

Члан 19.

Ученици не могу склапати никакве дружине, ни у школи ни ван школе без допуштења савета гимназије (реалке).

II

Мере за поправљање

Члан 20.

Ученици који погреше против овог закона биће, за мање иступе, најпре опоменути, а после, у поновљеним случајима, казниће се ученици нижих разреда стајањем ван клупе.

Оваке казне одређује сваки наставник на својим часовима предавања.

Члан 21.

За веће иступе, као и за мање који се понављају, казни ученике разредни старешина, и то опоменом, укором и затвором од 1 — 7 часова (један дан).

Члан 22.

За поновљене иступе казни ученике директор гимназије (реалке), и то укором и затвором до 5 дана.

Члан 23.

За преступе и поновљене веће иступе, као и за неморална дела која понижавају и бешчасте (чл. 9., 16., 18. и 19. овог закона), савет изриче ове казне:

1. Затвор од 6—10 дана;
2. Отпуштање с правом на полагање испита исте школске године;
3. Отпуштање без права на полагање испита у тој школској години;
4. Изгнање из дотичне гимназије (реалке)

5. Изгнање из свију просветних завода на свагда.

Казна изгнања извршује се тек по одобрењу министра просвете и црквених послова.

Сваки ученик, који буде затворен, дужан је израдити задатак који му се одреди. Задатке одређује савет школски, ако је савет казну изрекао, иначе директор или разредни старешина.

Члан 24.

За неоправдане изостанке од школе и цркве казне се ученици поступно према броју часова.

Изостанци се бележе у прозивнице и срачунавају се на крају сваког другог месеца, и тада се решава о њима.

За изостанке до 10 часова у редовним приликама казни ученике разредни старешина, до 25 директор, а преко тога савет гимназије (реалке).

Неоправдани као и оправдани изостанци бележе се у сведочанства или у уверења.

Сведочанства се издају ученицима редовно на крају сваке школске године, кад они или њихови родитељи то затраже. Та сведочанства остају у њиховим рукама.

Члан 25.

Који ученик учини какву штету, мора је накнадити.

Ако то не учини на прву опомену, наплатиће се од његова благодејања, ако га има; а ако нема благодејања, биће иначе кажњен.

Ако се не може сазнати, који је ученик учинио штету, накнадиће је сви ученици, који се десе на месту, где је штета учињена.

Таквим ученицима неће се издавати сведочанство, док не накнаде штету.

Члан 26.

При оцењивању кривице и одређивању казне узимају се у рачун свагда све околности и прилике, које олакшавају или отежавају кривице; па према томе може се неком ученику казна ублажити или опростити, а може се и поштрити, тако да се ученик одмах строже казни.

III

Оцењивање владања

Члан 27.

Владање ученика оцењује се према овом школском закону, и то по ова три степена:

1. владао се по закону;
2. није се у свему владао по закону;
3. није се владао по закону.

Члан 28.

Прву белешку из владања добија онај ученик, који у течају целе школске године не буде ни за што кажњен од разредног старешине или директора

Другу белешку из владања добија онај ученик, који не буде кажњен од савета гимназије (реалке).

Трећу белешку добија онај ученик, кога је и савет казнио.

О изузетима од овога решава савет гимназије (реалке).

Члан 29.

При оценама из владања, које се бележе у сведочанства о испиту зрелости, узима се у рачун поглавито владање ученика за последњу годину.

Члан 30.

Оцене из владања, које су поменуте у чл 29., даје директор у споразуму са дотичним разредним старешинама; а оцене из владања, поменуте у члану 30., даје савет гимназије (реалке).

Члан 31.

Ученику, који је изгнан из школе, бележи се то на место владања.

Таком ученику издаје се сведочанство тек онда пошто врати све школске ствари и накнади штету коју је учинио.

Овај закон ступа у живот од 1. фебруара ове године.

ПБр. 8106 од 1882. год.

5. јануара 1883. год.

у Београду.

Министар

просвете и црквених послова,

Ст. Новаковић, с. р.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СХХХVII.

8. Децембра 1882. у Београду

Били су: потпредседник Ј. Пецић; редовни чланови: арх. П. Дучић, др. В. Бакић, арх. Нестор, М. Зечевић, М. Миловук, др. А. Стевановић; ванредни чланови: М. Валтровић, Јов. Ђорђевић, Бор. Тодоровић, Ђ. Козарац и П. Никетић

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Чита се записник 136. састанка, који Савет прима.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 3. Децембра ПБр 10051., шаље Савету сведочанства г. *Жикеша*, који се моли за учитеља цртања и красописа у средњој школи. Пошто г. Жикеш не подноси никаквих школских сведожаба, којима би доказао своју спрему за оно за шта се моли, то је Просветни Савет мишљења да се г. Жикеш не може примити за учитеља цртања и красописа, докле не покаже сведочанства да је негде учио, па за тим да пред стручном комисијом овде у Београду положи испит из тих вештина.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 7. Децембра ПБр. 10016., спроводи Савету на преглед и оцену дело г. *Виће Петрике* под насловом „*Ошита наука о музици*.“ Упућује се г. М. Миловуку и да се умоли г. Јосиф Маринковић, учитељ музике у учитељској школи.

IV

Потпреседник саопштава Савету писмо г. *министра просвете и црквених послова* од 7. Децембра ПБр. 10110, којим шаље Савету „*Огачаственицу*“ од *Петра Никетића* с питањем: да ли се та књига може штампати о државном трошку, за потребу основних школа, или би се могло допустити да је писац сам штампа, и продаје ученицима основних школа. Просветни Савет одлучује: Да се за прегледане тога дела умоле г. г. Владимир Карић, професор београдске гимназије и г. Дим. Јосић, професор учитељске школе.

Пошто је дневни ред исцрпен, потпредседник је закључио састанак.

САСТАНАК СХХХVIII

15. Децембра 1882. год. у Београду

Били су: председник Д. Нешћ; потпредседник Ј. Пецић; редовни чланови: Љ. Клерћ, др. В. Бакић, арх. Нестор, М. Зечевић, М. Миловук, Драг. Јовановић, др. А. Стевановић; ванредни чланови: М. Валтровић, Љуб. Ковачевић, Јов. Ђорђевић, Б. Тодоровић, Ђура Козарац и П. Никетић.

Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Привремени пословођ чита записник 137, састанка, који Савет прима

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 13. Децембра ПБр. 9876., 10.015., 10.029., 10087. и 10239. спроводи Просветном Савету на преглед програм за предавање музике и певања у средњој школи. Упућује се М. Миловуку и др-у В. Бакићу.

III

Министар просвете и црквених послова писмом, од 13. Децембра ПБр. 9775. и 9984. спроводи Савету на преглед сталан програм за предавање француског језика у средњим школама. Просветни Савет одлучује да се решење о томе одложи за идући састанак.

Истим писмом спроведен је и сталан наставни програм за вештину лепог писања. Просветни је Савет примио поднети програм, који гласи:

„ПРОГРАМ

За вештину писања у средњим школама

У I РАЗРЕДУ

Основне црте по прегледалицама: праве танке, дебеле, високе, ниске, најдуже и криве. За тим растојања и азбука малих писмена, опет по прегледалици, па тек онда писање речи малим писменима.

У II РАЗРЕДУ

Понављање азбуке малих писмена у непрекидној вези, — до краја Октобра. Онда велики писмена: најпре упражњавање у лаким, за тим у тежим — до краја Фебруара, а у Марту сваког часа да напишу ученици по две велика азбуке, па најпосле Априла и Маја да се упражњавају у писању великих писмена у вези с малим, али да свака реч почне с великим писменом. “

IV

Министар просвете и црквених послова, писмом од 13. Децембра ов. г. ПБр 10267. позива Просветни Савет да изради програм и правила за испитивање кандидата за учитеље цртања и лепог писања за средње школе. Одређује се да нацрт програма и правила израде М. Валтровић и М. Миловук.

V

Председник саопштава просветном Савету писмо г. *министра просвете и црквених послова*, којим шаље Савету на преглед и оцену дело *Драгутина Јовановића* под насловом: „*Наука о геометријском цртању*.“ Упућује се на преглед М. Валтровићу и да се умоли г. Влад. Тителбах.

С овим је дневни ред исцрпен и састанак закључен.

САСТАНАК СХХХІХ

22. Децембра 1882. у Београду.

Били су: потпреседник Ј. Пецић; редовни чланови: Љуб. Клерих, арх. Н. Дучић, М. Зечевић, М. Миловук, др. А. Стевановић. ванредни чланови: Јов. Ђорђевић, Ђ. Козарац, Петар Никетић. Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Прочитан је записник 138. састанка, који је Савет усвојио.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 16. Децембра ПБр. 10.349., шаље Савету на преглед и оцену сведочанства *Милоша Костића*, који се моли за учитеља цртања и лепог писања у средњој школи. Просветни Савет нашао је да г. Костић није свршио ни онолико колико би се као најмање за учитеља цртања захтевати могло, по је учио само три разреда реалке; с тога је мишљења да се г. Милош Костић не може примити за учитеља цртања и краснописа у средњој школи.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 17. Децембра ПБр. 10329., спроводи Савету у копији професорску диплому г. *Антонија Чернивеца*, с питањем: може ли се г. Чернивец, на основу положеног професорског испита на универзитету бечком, примити за професора или суплента наше средње школе. Пошто је Просветни Савет нашао, да је г. Чернивец положио врло добар испит из групе математике и физике, као што се захтева и законом о професорским испитима, то је мишљења да се г. Чернивец може примити за суплента средње школе под условом да овде у Београду положи испит само из српског језика и пошто оригиналном дипломом засведочи да је доиста положио професорски испит на универзитету бечком. Ослобођава се испита из стручних предмета: математике и физике.

IV

Министар просвете и црквених послова, писмом од 22. Децембра ПБр. 10515., спроводи Савету на преглед и оцену сведочанства г. *Богдана Поповића*, који се моли за учитеља цртања и лепог писања у средњој школи. Пошто је г. Богдан свршио само 4 разреда реалке и учитељску школу у Сомбору, то је Просветни Савет мишљења да се г. Богдан не може примити за учитеља цртања и лепог писања у средњој школи, али му се може допустити, да пред стручном комисијом овде у Београду полаже испит из тих вештина, ако жели, па ако испит положи, може му се молба уважити.

V

Министар просвете и црквених послова, писмом од 21. Децембра ПБр. 10415., извештава Савет да је г. *Коста Црногорац*, професор, понудио министарству просвете 1000 екземплара своје „*Ботанике*“, па пита Савет: би ли се могла та понуда примити, и ако би, по коју би цену требало откупити понуђени број екземплара. Просветни је Савет ову ствар упутио на преглед и оцену Ђури Козарцу и да се још умоли г. Срета Пеливановић, предавач нишке гимназије.

VI

Потпреседник саопштава Савету писмо г. *Др-а А. Докића*, којим се извињава, да му је немогуће прегледати дело г. *Љуб. Милковића* под насловом: „*Познавање Човека*“.

Уважавајући разлоге г. Докића, Просветни је Савет одлучио да се умоли г. *Живан Живановић*, суплент I ниже гимназије београдске, да то дело прегледа и о њему поднесе реферат.

С овим је састанак закључен.

САСТАНАК СХХ

29. Децембра 1882. у Београду.

Били су: председник Д. Нешић, потпреседник Ј. Пецић; редовни чланови: Љуб. Клерих, арх. Нестор, М. Зечевић, М. Миловук, Драг. Јовановић, др. А. Стевановић; ванредни чланови: М. Валтровић, Љуб. Ковачевић, Јов. Ђорђевић и Ђ. Козарац. Привремени пословођ др. Ник. Ј. Петровић.

I

Чита се записник 139. састанка, који Савет усваја.

II

Министар просвете и црквених послова, писмом од 20. Децембра ПБр. 10354., спроводи Савету на преглед и оцену дело *Петра Никетића* под насловом „*Српска Историја*“ за основну школу.

Упуђује се Св. Вуловићу и Драгољубу Јовановићу.

III

Министар просвете и црквених послова, писмом од 29. Децембра ПБр. 10622., спроводи Просветном Савету дело *Владимира Карића*, професора, под насловом „*Српска земља*“, с питањем; да ли се оно може откупити за поклањање ученицима, и ако може, за које ученике и по коју цену. Упуђује се на реферат Драгољубу Јовановићу и да се умоли г. М. С. Милојевић, директор ниже гимназије десковачке.

IV

Министар просвете и црквених послова, писмом од 29. Децембра ПБр. 10620., спроводи Савету молбу

г. Стевана ил. Никшића, који се моли за учитеља цртања и лепог писања у средњој школи. Просветни је Савет мишљења да се г. Никшић може примити за учитеља цртања и краснописа, ако сведочанством докаже да се свршио академију у Винернајштату, као што у молби наводи да јесте.

V

Председник ставља на дневни ред програм за француски језик у средњим школама, који је изра-

дила стручна комисија и који је сproveо министар просвете и црквених послова Савету на преглед. Просветни је Савет мишљења да се поднесени програм може усвојити, само с том изменом, да се неправилни глаголи преместе из V у VI разред и с том напоменом да се како терминологија тако и граматичка правила удешавају по српском језику. Г. Ђорђевић је умољен да те примедбе изврши.

С овим је састанак закључен.

ГОДИШЊИ ИЗВЕШТАЈИ ДИРЕКТОРА СРЕДЊИХ ШКОЛА

16.

КРУШЕВАЧКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

Г. Министру просвете и црквених послова,

Према распису од 17 Маја 1880 год. ПБр. 2273 част ми је поднети вам извештај о стању поверенога ми завода за школску 188' 2 год.

1.) У овој је школи било 7 наставника (осим потписатога још 2 професора, 2 сулента и 2 учитеља) и сви су радили преко целе године.

2.) До 8 Фебруара тек. год. предавани су предмети по програмима које су у почетку школске године израдили наставници, сваки из своје групе, и који су у своје време били послани министарству. Од тога дана предавало се по „наставним програмима за више и ниже гимназије“ од 25 Јануара ов. год. и по њима су свршени сви предмети сем немачког језика у IV и науке хришћанске у III и IV разреду. Програм из науке хришћанске није довршен, а није с тога што је пређашњи програм био са свим друкчији од данашњег, а овај је опет доцно добијен, кад се већ дубоко зашло у предавања. У немачкој граматички морало су се скраћивати многа вежбања, еда би се свршило све, што је прописано за поменути разред из урока, што прошле школске године није III разред ништа учио из III дела граматике.

3.) Неке науке учили су ученици из штампаних књига, а неке су им диктиране Тако за следеће науке употребљене су штампане књиге :

- а) За науку хришћанску у I и II разреду „приповијетке из старог и новог завјета“ од Ђ. Даничића.
- б) За српски језик — „српска граматика“ од

Ст. Новаковића и обе читанке, које су прописане за ниже разреде гимназијске.

в) За немачки језик — „немачка граматика по Трауту“ од Ст. Д. Поповића и немачки буквар, али буквара није имало ни трећина ђака у I разреду, што није било више штампаних.

г) За ботанику — „Флора Околине Београда“ од др-а Ј. Панчића и Ботаника А. де Бари-а у преводу Владана Арсенијевића (почетнице природних наука свеска VIII).

д) За Зоологију — Зоологија Оскара Шмита у преводу Владана Арсенијевића (почетнице природних наука св. VI).

ђ) За минералогiju — Минералогija Покорнога, коју је министарство одредило за учебник.

е) За познавање човека : „познавање човечијег тела и његова нега“ од Мите Петровића.

ж) За физику — Физика Балфура Стеварта у преводу Ст. В. Поповића („почетнице природних наука св. III).

з) За аритметику — Рачуница Мочникова.

и) За алгебру — Алгебра Ст. Марковића

ј. За геометрију — Планиметрија — Ст Марковића.

к. За цртање геометријско — „геометријски облици“ од Мите Петровића.

Диктирани су предмети : земљопис, историја српска, немачка граматика у I разреду (с тога што је није било штампане), наука хришћанска у III и IV разреду и хемија.

Неколики предмети допуњани су диктирањем и то :

- а) Српска граматика у I раз., с тога што је

друго издање I дела граматике доцне стигло, б) познавање човека, в) аритметика у I разреду и г) зоологија.

4) Српски језик, природне науке, аритметика, немачки језик у I разреду свршени су у току Априла месеца, а остали предмети Маја, само је наука хришћанска у III и IV разреду продужавана да самога испита. Сви су предмети понављани пошто су довршени.

5) Задачи су давати ученицима по пропису.

6) Испити у нижа два разреда, где је било више ученика, трајали су по 6—8 часова, а у два виша по 4—5 часова.

Испите је подлагало у I разр. 41, II 35, III 15 и IV 7 ученика, а добило је оцене (по поновљеном испиту) :

у I разреду

а) Из науке хришћанске : одличну 1, врло добру 11, добру 22 и слабу 7 ученика. Средња оцена $3\frac{6}{41}$.

б) Из српског језика : одличну 1, врло добру 5, добру 26 и слабу 9 ученика. Средња оцена $2\frac{39}{41}$.

в) Из немачког језика одличну 1, врло добру 11, добру 22 и слабу 7 ученика Средња оцена $3\frac{6}{41}$.

г) Из географије врло добру 16, добру 16 и слабу 9 ученика. Средња оцена $3\frac{7}{41}$.

д) Из познавања човека : одличну 3, врло добру 11, добру 23 и слабу 4 ученика. Средња оцена $3\frac{13}{41}$.

ђ) Из аритметике врло добру 11, добру 20 и слабу 10 ученика. Средња оцена $3\frac{1}{41}$.

ж) Из цртања слободном руком : одличну 1, врло добру 4, добру 27 и слабу 9 ученика. Средња оцена $3\frac{38}{41}$.

з) Из краснописа : врло добру 7, добру 19 и слабу 15 ученика. Средња оцена $2\frac{33}{41}$.

е) Из цртања геометр. : одличну 1, врло добру 6, добру 24 и слабу 10 ученика. Средња оцена $2\frac{39}{41}$.

у II разреду

а) Из науке хришћанске : одличну 3, врло добру 4, добру 25 и слабу 3 ученика. Средња оцена $3\frac{3}{35}$.

б) из српског језика : врло добру 5, добру 25 и слабу 5 ученика Средња оцена 3.

в) из немачког језика : одличну 3, врло добру 9, добру 15, слабу 6 и рђаву 3 ученика. Средња оцена $3\frac{1}{35}$.

г) из географије : одличну 3, врло добру 9, добру 21 и слабу 2 ученика. Средња оцена $3\frac{13}{35}$.

д) из ботанике : одличну 3, врло добру 11, добру 20, и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{16}{35}$.

ђ) из аритметике : одличну 4, врло добру 8, добру 19 слабу 4 ученика. Средња оцена $3\frac{12}{35}$.

е) из цртања слободном руком : врло добру 10, добру 19 и слабу 6 ученика Средња оцена $3\frac{4}{35}$.

ж) Из краснописа : врло добру 6, добру 17 и слабу 12 ученика. Средња оцена $2\frac{29}{35}$.

з) из цртања геометр. : врло добру 6, добру 26 и слабу 3 ученика. Средња оцена $3\frac{3}{35}$.

у III разреду

а) из науке хришћанске : одличну 1, врло добру 7, добру 6 и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{8}{15}$.

б) из немачког језика : одличну 1, врло добру 4, добру 6, слабу 2 и рђаву 2 ученика. Средња оцена 3.

в) из срп. језика : врло добру 6 и добру 9 ученика. Средња оцена $3\frac{6}{15}$.

г) из географије : одличну 1, врло добру 10, и добру 4 ученика. Средња оцена $3\frac{12}{15}$.

д) из историје српске : одличну 2, врло добру 6, добру 6 и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{9}{15}$.

ђ) из зоологије : одличну 1, врло добру 5 и добру 9 ученика. Средња оцена $3\frac{7}{15}$.

е) из физике : одличну 1, врло добру 4 и добру 10 ученика. Средња оцена $3\frac{5}{15}$.

ж) из аритметике : одличну 1, врло добру 4, добру 9 и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{5}{15}$.

з) из геометр. цртања : врло добру 4, добру 9 и слабу 2 ученика. Средња оцена $3\frac{2}{15}$.

и) из цртања слободном руком : одличну 1, врло добру 4, добру 7 и слабу 3 ученика. Средња оцена $3\frac{3}{15}$.

У IV разреду

а). из науке хришћанске : врло добру 4, добру 2 и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{3}{7}$.

б). из српског језика : врло добру 4 и добру 3 ученика. Средња оцена $3\frac{4}{7}$.

в). из немачког језика : одличну 1, врло добру 1 и добру 5 ученика. Средња оцена $3\frac{3}{7}$.

г). из географије с космографијом : врло добру 4 и добру 3 ученика. Средња оцена $3\frac{4}{7}$.

д). из историје српске: врло добру 4, добру 2 и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{3}{4}$.

ђ). из минералогije: врло добру 4 и добру 3 ученика. Средња оцена $3\frac{1}{2}$.

е). из хемије: одличну 1, врло добру 4 и добру 2 ученика. Средња оцена $3\frac{6}{10}$.

ж). из алгебре: одличну 1, врло добру 3 и добру 3 ученика. Средња оцена $3\frac{5}{10}$.

з). из планиметрије: одличну 1, врло добру 2, добру 3 и слабу 1 ученик. Средња оцена $3\frac{3}{10}$.

и). из цртања слободном руком: врло добру 3 и добру 4 ученика. Средња оцена $3\frac{3}{10}$.

На испитима је било прилично гостију.

8). Преко зиме а нарочито у пролеће многи су ученици изостајали од школе. Савет професорски казнио је затвором због изостанака 7 ученика, али ни једног није искључио из узрока, што су сви, који су начинили велики број изостанака, остављали школу да би избегли примену чл. 22 (тачке 2) правила за ученике гимназија и реалке. Још је кажњено 17 ученика због разних иступа; за непослушност ни један, јер се ова није појављивала међу ученицама поверенога ми завода.

9). Дешавало се више пута да су по неки наставници изостајали са предавања због болести. Часови њихи ретко су кад остајали незаступљени.

10). Свима ученицима дао сам ванредни одмор о берби 3 дана и приликом проглашења краљевине 2. Празници преко недеље вазда су замењивани у четвртак, сем Духова, Богојављења, св. Саве и опште народних празника.

11). Наставних је средстава у опште врло мало. Физички је кабинет тако сиротан да се најважнији одељци из физике морају учити без икаквих опита. Боље стоји хемијски, али и њему су нужни многи реагенти и препарати (на пр. нема ни једне киселине). У збирци минералогској нема свију минерала, који се по програму морају да уче. За анатомију нема ни једне пластичке слике. Осим политичке карте Европе, политичких карата других делова света нема.

12). У библиотеци нема сувремених дела скоро ни за једну науку. Ове школске године приновљена је библиотека са 12 свезака „Отаџбине“ и „Просветног Гласника“ за 1881 и 1882 год., 10 „Гла-

сника српског ученог друштва“, 6 „Рада југословенске академије знаности и умјетности“, неколико свезака „Slovinca“ (неколико велим с тога што неуредно долази) и са још 12 дела разне садржине међу којима су по најважнија: „Opis jugoslavenskih povasa“ од С. Љубића заједно са снимцима старих српских новаца и географске слике од Хирша.

13). Школска зграда општинска је. Поверени ми завод има у њој само ту незгоду, што су на доњем спрату основне школе и што нема стана за служитеље школске, и сувише једну собу, у којој би се ученице задржавале пре и између часова.

Бр. 305.

30. Октобра 1882

у Крушевцу.

ДИРЕКТОР

КРУШЕВАЧКЕ Н. ГИМНАЗИЈЕ

ДИМИТРИЈЕ ПРОТИЋ.“

17.

ВЕЛИКО-ГРАДИШТАНСКЕ НИЖЕ ГИМНАЗИЈЕ

„Господину Министру просвете и црквених послова,

Расписом вашим од 17. Маја 1880. год ПБр. 2273, стављено је у дужност управницима наших средњих школа да вам подносе годишње извештаје, о стању завода, који су њиховој управи поверени. Овакви извештаји имали би да објасне не само материјално стање наших средњих школа, но и њихов морални утицај на околину у којој постоје, као и то, је ли у њима извађан рад по одредбама законским и са колико успеха, и да ли је настава налазила преко године на какве сметње или је су чиме потпомагана била. По тако добивеним извештајима дада би се лако одредити сама корист тих завода, нарочито оних, који су већ давно ухватили корена на своје земљишту и утрли себи стазу за будући живот.

О заводу кога сте изводели поверити управи мојој од пре две године, може се рећи да је један од најмлађих завода у нашој домовини. Он је са сваком наступајућом годином добијао по један разред више, тако да је прошле године подигнут на ступањ ниже гимназије, а ове године и четврти

разред добио. Најглавнији посао утрошен је дакле досада на само развијање завода и повишавање разреда у њему, на коме су путу ишла упоредо и толика снабдевања са школским потребама и то како у погледу на наставу тако и у погледу на локал и намештај. Ја морам и ово да напоменем у извештају моме, кога вам овом приликом учтиво подносим, за то што све то јако условљава и саму корист од завода, као и успех у њему.

Наставу у заводу започела су шест наставника, по својим програмима, које су у почетку школске године написали и управи поднели. Ових програма придржавали су се непрекидно, док нису из министарства послати нови програми. Одступање од својих програма и примењивања нових извађано је поступно и по могућности, како се не би ранија предавања оштећавала, као што сте то и ви у распису нагласили.

Пошто је завод прошле године од „гимназијске реалке“ на ступањ „ниже гимназије“ подигнут, то је у њему и било тада само три разреда. Предмети на те разреде одређени били су сви заступљени. Само за певање и музику није било наставника. Часови предавања уредно су похођени. Само је један наставник дуже време од дужности одсуствовао и то половину месеца због женидбе, пола месеца због болести и пола месеца због несретног случаја у фамилији.

У почетку школске године у I разред је се уписало 29 ученика, од којих су били 21 мушких и 8 женских; у II разред уписало је се 18 ученика од којих су били 15 мушких и 3 женских; у III разред уписало је се 26 ученика, од којих у били 19 мушких и 7 женских. При крају школске године испит је полагао у I разреду 21, у II разреду 16, у III разреду 24. Почело је дакле учити свега 73, а довршило 61 ученик.

Од овог броја ученика понајвише је њих из самог В. Градишта. Из околине беше их сразмерно мало. Ово налази оправдања у младости самог завода, јер он постоји тек од три године. Узимајући у призрење број и насељеност како у самом В. Градишту, тако и у околини, а уз то још и саму заузимљивост мештана за школом и науком, може се слободно рећи, да има изгледа, да ће

завод у даљем свом животу моћи бројати сразмерно доста велики број ученика и тиме ухватити корена на овдашњем земљишту.

Учила за наставу појединих наука нису никако у толикој разноликости и броју прибављена, колико то сами предмети захтевају, те да би предавања била деци што очигледнија и што сватљивија. Од ових што се у заводу налазе нека су, и то највећим делом шиљана из министарства просвете и црквених послова, а друга су набављена новцем овдашње општине по предлогу и молби садањег управника. Неки предмети нису имали никаквих апарата, на пр. физика, рад чега је се морало цртежом помагати. Други пак предмети имали су неколике апарате, који су јако помагали настави. Тако је за зоологију било од гипса израђено срце, око, унутрашње уво и полутина човекове главе са вратом без коже. Срце, око и уво расклању се неколико пута, како би се и сами унутарњи део могао видети. Било је још и добрих слика, којима је предавање помагано. За географију са космографијом прибављен је „Планетаријум“ и „Телуријум са Лунариумом,“ помоћу којих је могуће лепо и јасно деци преставити разне односе земљине према сунцу као и према другим небесним телима, нарочито према месецу.

Сем ових учила у заводу је било још неких, којима је помагана настава из географије, зоологије, ботанике, рачуна, цртања и гимнастике. На овак се слободно може рећи да завод оскудева са њима, кад се узме у вид онако велике њихове збирке, које непремено потребују у разним групама наука, па да се могу добро разумети и с коришћу проучити.

Књижница завода тако је исто млада као и сами завод. За кратко време њеног живота прибављена је лепа количина одабраних дела у току прошле године новцем овдашње општине, кога је она заводу на ту жељ ставила на расположење. И министарство је послало тако исто лепу количину пробраних сувремених дела. Па ипак није књижница у стању да пружи коме стручну помоћ у којој групи наука. Ова би се међу тим имала од срца желети, јер је књижница душа заводу. Најбоље су у њој заступљене природне науке. —

Предмети на три разреда распоређени (лане беше толико), као што је напред поменуто, предавала су шест наставника.

Само за певање и музику није било наставника; иначе су сви други предмети били заступљени.

У првим седницама гимназијског савета распоређени су предмети на наставнике и часове, на потом отпочета настава. Предавања су извођена у границама наставног плана и по наставничким програмима. Кад су приспели нови програми из министарства, онда су неки наставници поступно извађали своја предавања по њима, а један је остао при свом програму, кога је написао по својим цепним прибелешкама док је реалку учио.

Веронаука била је у рукама богослова. Предавања је изводио у причама објашњењима тако да га је нови наставни програм затекао без мало у онаквом истом раду, каквом се и самим програмом упућује. Успех је био задовољавајући.

Предавања српског језика изводио је један наставник у сва три разреда. Успех би му био још бољи да није месец и пет дана од дужности осуствовао. Ово се исто може рећи и за немачки језик у првом разреду и историју Срба у III р., јер и ови предмети беху у његовим рукама.

Предавање географије извођено је у I и II р. по диктанду, кога је дотични наставник прерадио, а у III р. по г. Драгашевићу и по своме диктанду. Прибављени географски апарати чинили су врло лепу услугу географској настави.

Природне науке биле су у рукама наставника који је владао њима. Прибављени зоолошки апарат као и друга учила, чинила су ваљану помоћ при предавању њиховом. Нарочити изасланик министарства просвете, који је прошле године одређен да изврши ревизију по струци природних наука, одредио је успех ових наука у овоме заводу у своје извешћу. Са предавањем физике далеко би боље било, да је се апарата имало. Овако је се само кубурило. Предмет је диктиран.

Рачунска струка није имала стручна наставника, него је по нужди уступљена предавачу природних наука.

Предавање немачког језика било је подељено на два наставника. Закови тога језика тумачени

су свуда у вишим разредима, па је и вођена озбиљна брига да се они добро разуму. Вежбања и задаци са српског на немачки и обратно уредно су давани на израду и у школи и код куће, па и прегледани свагда, пошто су претходно сами ученици један другом погрешке истраживали и у школи показивали. Предавање у потоње доба извођено је по новом програму, у колико се то могло учинити без оштете предавања по програмима раније написаним.

Предавање цртања нарочито геометријског ишло је неодређеним правцем.

Предавање телесног и војеног вежбања извођено је по поднешеном програму. Рађено је и на справама, које су у своје време подигнуте.

Код ученика није било никакве веће непослушности. Казни су биле врло ретке и малене, јер се даваху онајвише ради несташлука и изостанака. Наставници су изналазили начина да свему саветима доскачу. Изузима се само један од овога, који се физичком кажњу послужио. Строго су кажњена два ученика у току прошле године, јер беху одлучени од школе за годину дана са правом на полагање испита, од којих је један према роду кривице, а као одличан и примеран иначе, наново у школу примљен вашим одобрењем. — Двојица су о Петрову-дне отцумтени због неспособности.

Ученици су на часовима редовно испитивани и оцењивани, па су за то и кмали у току од два месеца по једну, а и више бележака.

О кабинету и библиотеци већ је напред казано, да је све врло сиротно и оскудно, или боље рећи толико младо, колико и сам завод што је млад. Нужно је чинити што веће и што чешће набавке, како би се овој оскудици доскочити могло, јер завод без потребног кабинета и књижице неће никад моћи одговорити ономе што се од њега очекује.

О згради школској може се рећи, да она није никако за нижу гимназију удесна, и ако ју је општина на ту цел купила. Она може само за време да послужи, док се не сазида ново здање. Ово увиђа и сама општина, па зато је и узела себи за задаћу да здање себи за гимназију што скорије подигне по свима прописима министарства просвете, што ако учини, одговориће горећој потреби ове околине. —

У В. Градишту
27. Октобра 1882 год.

Заступник директора, професор,

Јован Константиновић.

НОВА МЕТЕОРОЛОГИЈА И ПРЕДСКАЗИВАЊЕ ВРЕМЕНА

(Revue des deux mondes)

IV

Предсказивање времена на кратак рок у данашње се време и при данашњем стању науке оснива на извођењу закључака из претходних знака који увек претходе бури. За то је то више ствар искуства личнога, и по готову једна уметност, јер су сва правила основана на емпирици. Оно исто оруђе, којим је још 1660 Ото де Герике предсказао својим пријатељима буру која се примицала, то јест барометар, једини је извор обавештавања, само што му је данас телеграф вредност устроучио. Па ипак смо ми далеко од тако скорашњега времена, у ком смо се барометровим пророчствима смејали. Данас ми сутрашњу тајну дознајемо од расположаја исобара, које су као гомила прибраног материјала или као исказ које стотине сведока. Кад се исобаре заокругле и склопе око једнога пунога паре места, ето нам с мора ветра и кише. Исто тако знамо да је претња злог времена озбиљнија, ако су исобаре већма стиснуте око буре која се примиче, него ако се оне разилазе и по околини разливају. Другим речима, снага је олује у сразмери с тежином ваздуха, јер што је тежи ваздух, то нижи притисак исобаре казују, а што су те линије ближе једна другој, толико је ближи час и већа снага будуће буре. Облик и расположеј тих исобара или кривих линија казује нам да ли јесте или није равнотежа у ваздуху поремећена; а чим се бура покаже, први њени кораци казују нам куда ће се она преко Јевропе окренути.

У оном што нам казује стање барометра на разним местима, исказано у кривим линијама, треба додати и белеге термометра. Још се знака добија из стања неба. Они фини облаци, који су образовани од ледених иглица и који у дугачким редовима плоче ваздухом на знатним висинама, обично су први претходници рђавога времена; за њима долазе облаци мало дебљи, мало тежи и мало загаситији, којих изглед различан и карактеристичан јесте знамење, које треба на ум узети.

По обистинењу предсказања, која Централни метеоролошки биро разасиље и о којима он од својих најпоузданијих извештача тражи извештај, обично метеоролошка пророчства за море погоде 83 од 100 пута. Предсказања ратарска, која проричу просто кишу, обистине се само 78 од 100 пута. Али вредност ових прорицања, којих проценат већ ни по тим цифрама није на одмет, расте из године у годину, и толико услуге, до сад указане овим радом, не могу се порицати.

Ма да се енглески Meteorological office у Лондону налази у врло неповољним приликама, опет заслужује признања и онај успех који он постизава објавама које шаље пристаништима британским. О томе сведочи преглед резултата о години 1874. који је енглеском парламенту поднесен. Од 317 објава, које су разаслае у течају 1874 године, обистинило се 144 (то јест 45 од сто) бурама или силним ветровима; 104 (то јест 33 од сто) блажим ветровима; 52 (то јест 10 од сто) обманули су са свим, а само у 17 случајева (дакле 5 од сто) објава је са свим закаснила. Шта тамо још има да се доврши, лепо је и чисто казано у интересној књижици, коју је скоро издао г. Скот, секретар енглескога метеоролошкога завода. Г. Скот се жали на оскудицу станица згодно размештаних по западним обалама Ирске и Скотске, јер су баш ти предели врло знатни за уредно добијање тачних и корисних извештаја о променама времена. Али су опет по тим скоро пустим пределима телеграфске жице слабо раширене, и осим тога насељења се налазе у склоњеним долинама и заливима, у којима се сила ветра не осећа, те из којих ни извештаји не би могли имати бог зна колике вредности. Било би од велике користи кад би се могле имати станице на истакнутим местима као што су Сен-Килда, најзападнија тачка у Хебридима, или на острвима Феројским, северно од Скотланда, јер мноштво најстраховитијих бура долазе са северне стране Атлантика и пролазе кроз та острва-

Али како нема никаквих трговачких веза с тим острвима, којих ради би се издађивао телеграф, тешко иде с подизањем телеграфских станица за једну научну потребу. Па ипак, по мишљењу г. Скота, гласови који би се с тих станица добијали, имали би више вредности него телеграми са Асора, више чак него телеграми из америчких Сједињених држава. Гласови које је метеролошки лондонски завод добијао за прилично дуго време од једне станице са Нове Земље нису могли бити употребљени из два узрока: прво за то, што је станица била заклоњена од општих ветрова, друго за то, што буре које каткад пређу Атлантик с једне обале на другу, промене свој карактер у путу, преобразе се, па се и сасвим изгубе. „Кад се буре америчког континента спусте у Атлантик, говори амерички метеоролог Лумис, оне се знатно измене кроз неколико дана и често се изгубе у другим бурама које постану на океану, тако да се ретко која може пропатити на другу страну.“ Скот наводи за пример вихар који се догодио 30 Новембра 1874, који је преврнуо пароброд Лаплату близу острва Манше, и који се по том угасио и ишчекао са свим не допревши до Севернога мора.

Ми знамо да онајчешће буре иду линијом велике струје, коју де Таст називље ваздушном голоском струјом. Корито те велике ваздушне струје понешто се помера међу југом и севером; а као да један рукав исте струје доводи је у везу са великом струјом од пола. Размишљали су, да ли се не би могао расположај тих ваздушних струја употребити као средство за предсказивање времена на осам или десет дана. Има већ неколико година, како администрација *New-York-Herald-a* шаље у Лондон и Париз извештаје који објављују приспевање буре. Ти се извештаји обистине само онда кад је на нашим странама већ по себи ваздух тежак и паровит; кад ли је на нашим странама ваздух сух, ови покрети амерички одбију се на север и не допревши до француских обала. Проучавајући атлас опсерваторије париске и најновије карте Хофмајерове, Лумис је дошао до закључка, да кад бурно време оставља америчке Сједињене државе, оно у 9 случајева само један пут може негде домашити обалу енглеску; даље, оно у 6 слу-

чајева један пут може произвести буру гдегод у околини обала енглеских, а од два случаја један пут оно ће довести свежу ветарну струју у Енглеску. Ово је, као што се види врло далеко од онога тврђења Данила Дренера који је казивао да од седамдесет и шест бура које су се кренуле из Њу-Јорка на море и којих је ток он пратио, само три нису стигле ни у Валенцију ни у Фалмаут. Хофмајер је са своје стране изучавао ток узнемирења ваздушних на Атлантику за два периода, који износе обадва двадесет и један месец, па је наша да је од 34 ускомењаја атлантичка њих 19, то јест 56 од сто, дохватило Јевропу, и да су од тих 19 само њих десет, то јест 29 од сто, дошли у Јевропу као буре. Што се тиче места којима буре могу претити, кад се из америчких Сједињених Држава крећу, вероватност је да ће стићи као 1:3 за Норвешку, као 1:4 за Британију, као 1:7 за Француску, а као 1:11 за Португалску. Од бура које допру у западну Јевропу, 12 од 100 долазе из поларних америчких предела, 47 из Северне Америке и Канаде, 5 из тропских предела, 33 су посебне природе и постале су у средини океана или поводом неког поремећаја у главним струјама; 3 пак постале су на један пут и изненада на океану. По томе је разговетно, да америчке објаве само половином могу доиста предсказати време. Али Хофмајер мисли, да би предсказивање постало потпуно поуздано, кад би се имали извештаји са острва фeroјских, с Исланда, Гренланда и с Асора. Леверје много је очекивао од телеграфских извештаја са Асора. За Енглеску мисли Скот, да та станица нема толикога интереса, јер поредећи једновремена посматрања чињена кроз две године и по на Асорима и у Валенцији (у Ирској) није се показало никакве везе међу појавима, који су на тим двама станицама забележени.

Што још недостаје, а требало би да допуни наша посматрања, могло би изгледати скоро неизвршиво. То је једна мрежа станица размештених по атлантичком мору до даљине од 1000 километара од наших обала. Оне би могле послужити и за бродове у невољи или закаснеде по неповољном ветру, а науци би могле слати податке о стању

метеоролошком у ономе крају. Али се још није изнашао практичан начин, којим би се могле основати телеграфске станице на води. Предлагали су да се на дну наместе и котвама утврде тешке лађе, па оне да се вежу за обалу телеграфском жицом. Али најпосле да би се којекакво и савладало постављање жице на дубљини од 1000 до 2000 метара, велике су тешкоће у одржавању жице у добром стању. То је посведочио случај од 1869, кад је енглеско адмиралство проба ради потопило лађу *Brisk* на уласку у канал Манш. Али се после шест недеља морало све напустити, јер је *Brisk* у мору стао онолико хиљада фуната стерлинга, колико је дана провео у мору.

Да би смањили трошкове и незгоде ових предузећа, неколики су научници, а међу њима Морсе, предлагали, да се те станице морске удесе друкчије и простије. Тако је Ернест Менизје саставио један предлог телеграфа на површју океанском, који је врло удесан и врло за собом повлачи. Менизје предлаже да се бацн жица међу Сен-Назером Бордо и Њу-Јорком, и да се на средини океана од ње одвоји једна жица пут Панаме. Од 60 до 60 миља он би на главну жицу навезао правце сврха мора једну право на ниже спуштену жицу која би се горе држала на једном бурету или дрвеном за то нарочито удешеном катуру. Лево и десно од 10 до 20 миља наместили би се друге такве жице које би се озго за жицу на дну везивале. Тако би се путем којим пролазе пароброди удесиле станице за навезивање у три линије, а свака би лађа сваки дан најмање на једну коју год наишла. Горњи део вертикалних жица које се држе на катуру или дрвеном знамењу станице удешен је тако да се лако може закачити за телеграфски апарат на лађи, и може се лако уочити, како би се тим начином и лађе на сред мора могле држати у саобраћају са обадве обале. Главне станице би се морале распоредити од места до места на острвима или добро утврђеним лађама, и оне би олакшале организацију ове телеграфске и поштанске везе преко површја океанског. Практичне тегобе које још сметају извршењу овога смеоног предлога, неће трајати за дуго; њих ће све савладати оштроумље нове науке. Међу тим треба

да се што пре постави жица међу островом Морсоми Састанком (*Reunion*); тако ће опсерваторија Пор-Луи моћи пре деветнаест или пре двадесет и четири сата извештавати француску колонију о примацању буре, а то би тој колонији многе несреће уштедело.

Предсказивање времена на дужи рок моћи ће се с успехом започети кад се мрежа станица, која је из дана у дан све чешћа и све потпунија, рашири по целом простору наше полукугле. Та ће предсказивања на дуже време бити необично знаменита за агрикултуру, и моћи ће неколико месеци у напред одредити главни карактер годишњих времена. Ово што велимо биће могућно за то, што се корита ваздушних струја, која су главни пут и отворен пролазак појавима ваздушним, споро померају с места на место. Довољно би било, да се зна кад то бива, или да се изнађу они претходни знаци, по којима се то премештање за времена може осетити. Ослањајући се на разлоге ове природе ДеТаст је успео да предскаже пролетњу сушу од 1870 и оштру зиму од 1879—1880.

Није прилике, да се средње стање кугле земаљске у историчка времена озбиљно изменило; нивои појава следеју један за другим водећи за собом исте тегобе, а тајна будућности налази се у прошлости. Међу тим ми опет видимо где се у климатима врше неке локалне измене. У њима се понајпре осећа утицај човекове радње и то у смислу не најбољем. Зна се каквог жалосног утицаја има оскудица шума на поделу кишне влаге и на ток вода које на земљу из ваздуха падају. Да ли се истим узроком имају објаснити све чешће појављивање вихара и труба на земљишту Сједињених америчких држава, које је већ дотле дотерало, да се на по неким странама траже нарочито заклоњена места за подизање кућа или се за куће нарочито заклони граде? Обраћали су се хроникама да би сазнали јесу ли то појави у старо време били чешћи или ређи, али како онуда није било оних који би забележили, тако нема ни бележака. Међу тим у старим пенсилванским шумама имају читаве бразде младе горе, која као да је у старој шуми испунила празнину, коју је у ној једнога дана вихар учинио.

Осим прилично ретких промена, које зависе од локалних узрока, по свему изгледа као да године, годишња времена, дани само чине краћи или дужи низ једне врсте климата, лепога или ружног, али ограниченог, којему би требало побележити само главна његова обележја, па да га у будућности или прошлости из далека познамо. Што се тиче предсказивања, Роберт Скот налази да би се највеће савршенство постигло, кад би се могла сабрати једна збирка типичких карата времена, које би требало да има сваки морнар. Тада би требало

оставити у свако доба онај број који онда вреди и на који треба мотрити како се извршује. Сушне или кишне године, врућа или умерена лета, благе или оштре зиме, по свој прилици из раније шаљу пред собом предсказања у кривинама исобаре, и треба нам да још неколико десетина година проматрамо и бележимо, па ћемо онда за цело бити у стању да предсказивања с највећом сигурношћу постављамо. И ма колико нас то труда и трошка стало, ми ћемо тек онда увидети да смо га имали за што потрошити, кад резултат уживати станемо.

ДЕЧИЈА ЗАБАВИШТА И ДЕЧИЈЕ ИГРЕ

(ОД МАРЕНХОЛЦ-БИЛОВЕ)

(НАСТАВАК)

Када се уради све што треба, као што смо у последњим врстима разложили, онда се може рећи да је припремљено земљиште и за развитак највише тежње у човековој души, за развитак религиозног осећања, или — као што каже Фребел — да се развије у човека тежња за „сједињењем с Богом.“ Ако се у деце не пробуди љубав према људима у опште, не може бити ни разговора од љубави према Богу.

У песмама, које је Фребел певао за матере да деци својој певају, изложено је и упутство, како ће се деца васпитавати у првим својим годинама, те да се детињски нагони упуте као што треба, а нарочито да се добро схвате први религиозни осећаји детињи. Скоро сваки пример који је у тој књизи наведен упућује нас посредно или непосредно на Бога, као творца свију ствари. Права суштина Фребеловог начина васпитавања — како у породици тако и у дечијем забавишту — није ништа друго до религија као најузвишенија и најсветија потреба човекова. Све што се ради и учи, треба да иде на то да упућује децу како ће умети Бога налазити и разумевати у његовим делима

Чим се на детету почне примећавати, да по добивеним утисцима распитује за узроке њихове, то се, по Фреблу, има сматрати као претеча да

распитује и за последњи узрок свију ствари, т. ј. то се има сматрати као нагон који се јавља у детињој души, да се Бог позна као што треба.

Ако смо ради да нам деца буду скромна и побожна, онда пре свега мора мати бити така. Само тако, ако она сама има религиозности у срцу својем, моћи ће и у детињем срцу укресати божанствену искру побожности.

У поменутој књизи песама материнских изложено је упутство, како ће се још у одојчета будити прва религиозна осећања. Тако, кад се мати Богу моли, дете и само обраћа пажњу на озбиљно и побожно лице матино, и како се она крсти, па почиње да слуги шта је то и рад чега се чини. Кад већ почне да говори, може му се што казати о значају молитве.

Но да би се у детета пробудила права религиозност, на сваки начин нема бољег средства од природе, кад је само побожно срце к њој буде упућивало.

И сам род људски, кад се налазио у детињском добу свога развитка, прво се самом природом упућивао те је мало по мало дошао до вере у једно највише биће, јер му је природа била и хранитељка и добротворка, а исто тако у њој је виђао толико величанство и толику лепоту, као

што је у њој налазио и многог чега што му је непојмљиво и што га је застрашавало.

Само видљива дела творчева у стању су да упуте децу, језиком који она разумеју, на онога који је крајњи узрок свему што постоји. Тек доцније биће дете у стању да разуме у Христу, као човеку, невидљивог духа и Бога. И само ће се тако положити прави темељ хришћанској вери, ако творац, који се увидео у видљивом свету, буде пут к томе прокрчио.

Фребел је умео, боље но ико пре њега, да детињој памети изнесе на углед из природе знамења онога што је узвишено и онога што је духовно, и да све једнако помоћу ствари које су у природи упућује децу на творца васелене. Све што се у забавишту ради, као: кад се у башти копа и сади, кад се природа посматра како клија и цвета, кад се гледа месец и звездано небо, кад се посматра како се сунце рађа и како залази, а исто тако кад се проучавају и негују биљке и животиње, све се то чини зарад тога да деца науче познавати и љубити „преблаготога оца на небесима.“

И у дечијем забавишту има свако јутро молитве која се пева или науснице изговара; има религиозних и библијских приповедака; има светковање Божића, кад се деца сећају оног детета које се родило да спасе род људски; има хришћанских слика као што је: „Исус благосиља децу,“ или као што је она: кад као дечак у храму учи народ и т. д. Пред дете треба износити савршено дете као углед, јер оно још није у стању да разуме одрасла човека у божанском савршенству.

Деца се неће научити религији из књига, из учитељевих речи и предавања, него она треба да се много раније науче да — ако ништа више, а оно — слуте оно што је свето и најсветије. Тога ради мора сва околина детиња и сав живот детињи да су прожмани религиозним дахом и све што васпитава износио буде пред дете да једнако, чисто само, проповеда о Богу Творцу и о благом Оцу свију људи. После овога тек ће речи прионути као што треба за срца детиња.

Још се не разуме као што треба, како за дечију памет треба да се приправи родно поље религиозности, хришћанској вери и у истини хришћан-

ском животу, Нигде се још у том погледу не чине толике погрешке и омалке, као што се чине овде.

Фребел је погодио прави пут, којим ће се детињој памети тумачити оно што је духовно, оно што је нашим чулима неприступачно. Између чулнога и између духовнога света постоје сличности и то је Фреблу руковођа у целом начину васпитавања, и он све тумачи поредећи га с оним што је узвишеније.

* * *

Да прегледамо све оне детиње нагоне или тежње које смо до сада онако само у опште навестили.

1. Дете хоће да *ради*. То се јавља прво као потреба телесног кретања. Према томе треба детиње удове вежбати да се крећу.

2. Дете хоће *земљу да обрађује*. (Тај је нагон поникао у неколико из потребе за храном и за склоништем од зла времена). Овај се нагон подмирује упућујући децу да раде на дејама у башти и на тај начин упознавају се мало по мало с природом.

3. Дете хоће да *ствара* нешто. То смо назвали пластичким нагоном. Одатле се развија временом нагон за *вештинама* и тако се деца упућују да сама изналазе што ново. Сваколика занимања којима се деца вежбају у забавиштима упућена су на то да задовоље ову потребу.

4. Да би се у деце пробудило осећање за музику и поезију, треба пре свега слух да им се развије. Уз то иде нешто од драмске вештине и од *вештине играња* како би се деца навикла на прикладно држање тела. То се све постизава у забавиштима на првом месту певањем, а нарочито оним „*играма за кретање*“ где деца играјући се пропраћају своје игре разним песмицама, а уз то, као у драми, представљају разне радове своје или других људи. Ту долази и све друго чиме се само од себе потпомаже слободно кретање дечије, кад само има прилике и zgodних средстава за то.

5. У детета се опажа тежња или нагон за *знањем*. Томе се иде на руку упознавајући децу с материјом оних ствари с којима се занимају и с разним особинама истих ствари, као што су: облик, величина, број (где су и елементи математике) и т. д.

6. Дете хоће да се *дружи* са светом. Тај се нагон задовољава уводећи децу у заједницу и друштво као што га има у забавишту.

7. На детету се онажају *религиозни нагони*, који га одводе до познавања Бога, на првом месту помоћу природе и видљива света и помоћу тумачења онога што је недомашно нашим чулима и т. д.

У ово неколика нагона огледају се све основне црте човечије душе у опште, као што их налазимо у историји културе рода људског.

Почем је васпитању најважнији задатак да од своје стране учини све што треба како би ти нагони достигли своје право опредељење, т. ј. да постану праве чинилице *духовноме* животу детињем, то васпитање може достићи своју цел једино организацијом и упутством дечије игре онако као што се то постизава у дечијим забавиштима. А та се цел може достићи само тако, ако се употребе као што треба средства која су ту на расположењу. И тако дечији нагони треба мало по мало да се уздигну од простих чулних тежња, које би се у рђаве навике изметнуле, до чистих идеалних тежња, јер само је у томе њихово право подмирење. Ето у томе је с моралне стране васпитања свеколико значење дечијих забавишта и оних радова који се ту раде. А баш с те стране и потребна нам је данас поправка, и не само поправка, већ и коренита реформа, ако смо ради да подигнемо каку уставу противу кварица који се све више шири.

Фребел каже (у својој књизи : „Човечије васпитање“, на стр. 34.) ово : „Игре којима се дете у овом добу игра, то му је цвеће и бисер за сав потоњи живот, јер се васколики човек развија и показује у њима онакав какав је у дну душе своје, у најфинијим способностима својим. Свеколиком потоњем животу човечијем извор је у овом добу живота. И тако, како се овај почетак буде узнеговао, тако ће ти и сав потоњи живот бити ведар или мутан, миран или буран, пун рада и великих дела или сиромашан и у једном и у другом, образујући или рушећи, донесећи мира или рата себи и другима. — Ако се дете у овом добу заведе и омете, с тешком ће муком моћи икада да постане човек и јунак, него ће бити или прави богаљ, или, ако баш

и не дође до тога, а оно врло једнострано створење у свеколиком развиту своме.“

Данашњи начин васпитавања изгледа Фреблу онако као што се у стакленој башти вештачки цвеће негује. За то он и осуђује, што се деца отпочињу учити сувише рано готим речима и за такав начин вели да се њиме „убијају“ способности срца и душе. С детињом душом поступају као с неком празном врећом, коју треба напунити што пре којекаким знањем и несвареним истинама. „Нашем времену треба рада и дела, ако хоћемо да буде боље“ вели Фребел, а с њим и многи други мислиоци данашњег доба.

Дете доноси са собом на свет нагон за рад, како би својим сопственим трудом ојачало и постало човек. То треба неговати удесним начином — као што нам Фребел даје материјала за то — и место онога вештачкога начина васпитавања, као у стакленој башти, имаћемо право природно васпитање, као што се само пожелети може.

Почем је овде у питању васпитање у првом и најранијем добу детињем, то не треба да га врши нико други до *матере* и чуварице-учитељке ; а рад тога треба да су се училе и спремаде у дечијим забавиштима. Оне треба да се упознаду с детињом природом и с начином како је ваља неговати онако као што Фребел хоће, еда би млађана биљка човечија могла да напредује и порасте како ваља. За то треба да се и оне саме науче да се играју с децом, т. ј. како ће разним играма да занимају децу. И тако свака мајка или учитељка, која је рада да упућује децу своју по овом начину, треба да походи дечија забавишта и да се поучава у духу Фреблових начела слушајући и читајући његова дела (као н. пр. дело : „Дечија забавишта“ — „Der Kindergarten“).

Но да би се сав женски пол спремио као што треба за свој најважнији позив, т. ј. за свој *васпитачки позив*, треба и женске школе које постоје да учине од своје стране све што се може и што је потребно.

Тако у наставни план виших девојачких школа требало би да се уврсте још ови предмети : *Фреблова наука о васпитању* (за најстарије разреде), *основи науке о човековом телу* (анатомја

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

и физиологија) и наука о чувању здравља; уз то јестественост и певање онако како треба за примену у дечијим забавиштима, и најпоследње практична занимања, као што су у употреби у забавиштима.

Но пре него што се доживи то време да се Фреблова наука васпитања почне предавати по свима вишим женским школама, као што је то преко потребно женском полу за сувремено образовање, могле би матере које имају деце ходити и оне школе које постоје за образовање наставница-чуварица у дечијим забавиштима, као што их има у Немачкој на неколико места, те би се ту онајбоље могле упутити како се ваља с децом занимати и забављати. Што ће се ту изгубити мало времена и уложити нешто труда, то за цело није никаква жртва за матер која одиста воли своју децу, јер и не гледајући што ће то и њој самој послужити на усавршавање и образовање, она ће тим путем откупити својој деци то да деца у истини буду срећна и задовољна. А да деца у детињству своје буду срећна и задовољна, у правом мислу те речи, то не значи мало; то је више пута не само може бити јединствен сунчани зрачак у потоњем животу човековом, већ само се на таквом земљишту може да развија свака права човечија врлина и само у таквом земљишту може да захвати крена и да успева као што ваља оно што је лепо, добро и истинито.

Да би могло бити правог благослова од овога начина васпитавања, треба да се заведе дечија забавишта онака како би сви њени ступњи били заступљени и треба да их походе деца кроза све време свога детињства т. ј. од почетка па до младињскога доба.*

За прво доба детињства узроста, од прилике до треће године, дете је под непосредном упра-

* У дечија забавишта примају се деца из свију редова грађанства. Тако постоје «народна дечија забавишта», која међују заводе за сирочад и у која се са свим сиромашна деца примају бесплатно. Иначе се плаћа по 60 дина пара месечно на свако дете. Даље постоје тако названа «породичка дечија забавишта», у која се примају деца само из оних породица које су род или иначе у добрим пријатељским односима међу собом. Све те породице заједнички плаћају једну наставницу-чуварицу. Осим тога по имањиним домовима узимају се за васпитачице учитељке које су се нарочито сиремале за дечија забавишта.

вом материном, и то је први ступањ дечијих забавишта.

За тим долази други ступањ, т. ј. деца иду у нарочита забавишта и у њима пробављају по 4 до 5 часова на дан. Тако то траје до пете године детињег узроста. И за овај ступањ потребно је да се с децом забављају матере код кућа онако исто као што се ради и у забавиштима.

Трећи ступањ, или најстарије одељење у дечијим забавиштима, траје од пете до седме године детињег живота. За овај ступањ већ је потребно неко озбиљније знање како ће се и чиме ће се деца занимати.

Кад деца дорасту за четврти ступањ, онда се припремају за право идење у школу и зато се ту уче ономе чему се од прилике уче и у основној школи. Уз то се учи што и од природних наука, по Фребловој методи.**)

***) Да прегледамо све те ступње редом:

Први ступањ дечијих забавишта у породици (од 1. до 3. године)

Ту долазе:

1. Игре за вежбање тела.
2. Приче, нарочито басне.
3. Певају се омање песмице.
4. Уче се деца бројати до 10, на прстима и играчкама.
5. Показују им се слике (као очигледној настави).
6. Лопте. „Први дарак.“
7. Играју се лоптама.
8. Кугла. Ваљак. Коцка. „Други дарак.“
9. Уче се да зидају са стварица које су изложене у „трећем дарку“.
10. Уче се да слажу дрвца, до 6 комада.
11. Цртају се на таблици одвесне линије до пет пута веће но што су задате.
12. Плетење (или продевање исечених пантљичица од хартије помоћу нарочите подугачке — дрвене или металне — игле). Три угледа („мустре“) по књизи.
13. Праве се ланчићи.
14. Разне игре по песку.
15. Слажу се шкољке.
16. Деца раде у башти разне радове.
17. Разне игре зарад кретања.

Други ступањ (од 3. до 5. године)

Ту долазе:

1. Приче из св. писма и разне скаске.

Но нека нико не мисли, да се свршава васпитавање по Фребловом начину, чим дете пође у праву школу. Поред школе треба деца да походе забавишта, која су удешена за зрелију децу и у којима се поред ваљаног игралишта могу занимати и у радионицама занатским и вештачким.

Тек онда, кад школа (а нарочита основна школа) буде удесила своју очигледну наставу онако како ју је Песталоције замишљао, т. ј. кад буде унела у њу основе вештине и рада, као што је Фребел учинио, истом онда ће се моћи створити и оне

установе које треба да се заведу као продужења дечијих забавишта.

Данас пак није лако оној деци што из забавишта одмах прелазе у праву школу, јер тамо су се навикла на слободу, које у школи нема, па треба учитељи добро на њих да пазе, докле се навикну на ствари које су им са свим стране. Што се тиче оних прекора, као да питомци који излазе из дечијих забавишта „не могу да се прилагоде школској дисциплини, да су расејани, немирни, непажљиви и детињастии“, — ти прекори тичу се питања оних завода који се само по имену зову

2. Уче се омање и повеће песмице.
3. Вежбања по очигледној настави.
4. Уче се деца бројати до 10.
5. Уче се зидати са стварима III и IV дарка.
6. Слажу се плочице с правим условима и с једнаким крацима.
7. Уче се разном превијању хартије. Први низ облика из живота. Три облика за развијање осећања о лепоти.
8. Цртање по хартији до 4 троугла.
9. Плетење (или продевање хартије). 12 угледа („мустара“).
10. Деца се уче да избадају или боцкају иглом по хартији разне сличнице.
11. Уче се прошивању слика с 3 линије.
12. Праве од иловаче разне стварчице.
13. Раде у башти.
14. Играју се разних игара зарад кретања.

Трећи ступањ (од 3 до 7. године)

Ту долазе:

1. Библијске приче, разне скаске и т. д.
2. Приче из јестаственице.
3. Вежбања по очигледној настави.
4. Уче се бројати до 100. Прва рачунска вежбања у свези с бројањем.
5. Уче се дељењу прутућа до четвртина. (Слажу слова и бројеве).
6. Зидају са стварима по V и VI дарку.
7. Слажу плоче, 64 правоугласте, 56 с оштрим угловима.
8. Превијање хартије. Други низ облика из живота. Облици за развијање осећања о лепоти.
9. Углови на хартији што се превија.
10. Исецање хартије маказама, пошто се прво на

разне начине испресавија.

11. Разна прекрштања и укрштања.
12. Слагање прутућа.
13. Цртање. Остатак од правоуглих троуглова.
14. Плетење или продевање исечене хартије.
15. Боцкање иглом по хартији. С противне стране излазе узвишења.
16. Прошивање.
17. Сечење иловаче.
18. Разни радови с грашком до коцке, Облици из живота.
19. Игре с котурима.
20. Исецање хартије која се после лежи по другој хартији.
21. Радови у башти.
22. Гимнастичке игре.

Четврти ступањ (од 7. до 9. године)

Ту долази:

1. Читање. 2. Писање. 3. Рачунање с разломцима. 4. Почеци из историје. 5. Почеци из земљописа. 6. Вежбања по очигледној настави. 7. Плетење или продевање. Слободне „мустре“. 8. Превијање хартије. Све врсте вежбања до краја. 9. Цртање — до краја. 10. Слагање прутућа. 11. Моделисање у иловачи. 12. Радови с грашком. 13. Хартија се исеца и прилепљује. 14. Радови с дебедем хартијом. 15. Гимнастичке игре. 16. Радови у башти.	}	по Фребловој методи.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

дечија забавишта, а у ствари нити су у суштини, нити су по методи, нити пак по управи и налик на оно што треба да се зове дечијим забавиштима, а таквих завода на жалост има још понајвише. Из дечијих забавишта, која се у истини руководе у Фребловом духу, излазе најбоље припремљена деца за право школовање, која се лако навикну и на дисциплину која у школи влада, чим им протече неко време уредног и тачног похођења. Ово је искуством на више места потврђено.

Ко хоће да се потпуно као што ваља упозна с оним стварима које је Фребел за забаву и играчке деци одредио, треба да зна како се њима ваља служити. За то није доста отићи неколико пута у које дечије забавиште и видети шта се и како се тамо ради, јер једног дана долазе на ред једна вежбања, другог дана друга итд. И тако, ко је рад да се упозна с практичном страном Фреблове методе, треба добро да проучи поменуто његово упућство: „Дечија забавишта“ (*Der Kinder garten*).

* * *

Да прегледамо сада у целини све Фреблове забаве и играчке дечије, те да видимо, да ли одговарају васпитним захтевима који се траже за прво доба детињег живота и да ли се њима достизава циљ која се има пред очима.

Пре свега ваља имати на уму, да се та циљ не постизава самим материјалом, — јер у том погледу мало је чега новог ту, — него се оно што се жели може постићи једино методом, коју ваља примењивати као што треба.

Прво и прво не треба никако губити из вида главну, основну, мисао, која ваља да се достигне, средствима која се дају. Та пак главна, основна мисао није ништа друго до оно врховно начело целе данашње, модерне, педагогике, које гласи: *пре него што се у детета појмови почну образовати, треба оно да задобије доста примета, предмета, искуства, па тек из тога временом да се појмови развијају као што треба.*

Појмови су ствари апстрактне. Они треба из примета да произлазе. Ако се тако не буде ра-

дило, они онда неће бити дело онога који мисли и његове сопствене умне радње, него ће бити нешто туђе, нешто накаламљено, на које дечија памет само онако пристаје и усваја их без икаквог дубљег појимања. Тако је готово све оно што се учи по школама и кад погледате на масу, она је сва готово тако само образована. Па ипак сваки, и онај који није баш тако велике способности, могао би да задобије читаву ризницу основних примета, које би му служиле као згодне спојне тачке за мишљење. Или боље да речемо, у свакога има тих основних примета, само што он не зна за њих ништа, а нарочито не зна за њих баш онда кад треба појмови да му се стварају. Све основне примете у њих су слабачке, неодређене, збркане, те услед тога и појмови у њих не могу бити друкчији, и то је главни узрок, што деца нису у стању да премашљају јасно и свесно појмове и мисли других људи, еда би то постало њихова права духовна својина.

Баш с тога што у већине људи нема јасних основних примета, и има у свету толико много збрканих глава и толико наопаких и погрешних мишљења.

Без икаква спора, у најранијем добу детињег живота, стварају се прве основне примете. Оне се могу да образују у овом добу, када свест још није развијена, за то што се њине слике могу да утврде у души само онда кад се размишљење не меша те не смета томе раду. Осим тога оне се могу задобити само утисцима од предмета из спољашњег света, који је приступачан нашим чулима, а што се самих предмета тиче, они су више мање згодни те дају јасно и разветно ове основне примете. Зато васпитач и треба да бира међу њима оне који су најзгоднији и најподеснији.

Но и то није доста. У развоју природних органа дешава се читав низ појава који вазда мора да буде један исти, т. ј. да се вазда врши по једном закону, ако смо ради да се постигне циљ развоја. Исто тако мора бити и у души. Мора бити неког природног, одређеног реда и тока; у задобивању знања мора се држати извесан природни распоред, ако нисмо ради да ометемо сав духовни развој.

WWW.UNILIB.RS
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Општи низ оних појава којима се долази до мишљења може се обележити овим редом: 1. *општи утисци*; 2. *примећивање*; 3. *посматрање*; 4. *упоређивање*; 5. *закључивање*; 6. *расуђивање*.

Али овде није довољно ни то што ће се предмети бирати као што ваља, нити пак то што ће се ређати као што треба. Ти распореди треба тако да се удесе, како ће се достићи оно што се намерава, т. ј. јасне и разговетне основне примете о стварима. И тако, дакле, све то треба да иде неким методским редом и начином.

Ко је рад да васпитава децу у истини природно као што треба, тај може то достићи само онда, кад сазна потпуно и тачно пут и начин како се стварају, како бивају и како се развијају разни појави у души, па не само то, него још да зна и згодна средства којима ће истим путем и начином ићи с поља на руку тима душевним појавама. Докле год тако не буде, све дотле ће човечије васпитање бити остављено онако на случај, да ради свак како хоће или како му доноси његов неки васпитачки инстинкат.

Ваш у томе и јесте велики значај Фреблових забава и играчака, што су оне удешене са свим према духовном развиту детињем, који је Фребел проучио као што треба. Фребел је загледао у дно душе детиње, у ону тајну радионицу, коју свачије око не уме да провиди, па је пронашао средства и сазнао како ће их примењивати, те да са свим одговарају оним законима по којима се врши духовни развитак и да се тако рећи ни у чему од њих не разликују.

И још један услов има да се испуни, па да се тај природни ток развитака не прекида, већ да се у истини потпомаже као што треба. Тај је услов у овоме: детињем нагону треба, у обележеним границама, да се остави слободно поље, слободан избор, па и опет све да се удеси тако како ће дете моћи *успвајати* оне предмете које му васпитач износи.

Ово је Фребел постигао тако, што је оставио детету да оно само рукује са стварима, да их мења

и преображава како се њему свиди, па ипак да је тиме самим принуђено да поклања своју пажњу тима стварима, а у једно да су му оне занимљиве и да им се оно радује, јер је то све његов рад и његово дело и у неку руку у свему се томе огледа оно само и оно што оно зна и уме. Све ове услове може испунити само она слободна радња коју ми **игром** називамо, а никад се то не да постићи оним што би детету било наметнуто, као што то бива махом сада у школи и у ономе што се тамо учи.

Може се слободно рећи да је детињој души урођена тежња по којој оно само иде за тим да позна ствари које су око њега. И тако не треба ту никакве силе и принуде, да се дете силом тера да се упознаје са светом који га окружава. Од нас се само тражи да изберемо оно што ће му најбоље припомоћи да се што лакше упозна с тим светом. А за то да ли може бити чега подесијега, но да му се изберу неки одређени типови, на којима се најочитије примећувају основне црте свију ствари — које су у неку руку костур и основни образац, по коме ће се оно руководити у познавању с огромном разноликосћу толиких ствари у свету?

Но ствари се не могу друкчије познати, докле се не сазнаду особине њине. И тако ево шта из свега излази: детету треба износити оне ствари, на којима ће му се опште особине њине што јасније и разговетније представити, како би му у души заостале јасне и разговетне примете и представе од тога.

Даље је потребно, да дете, према својим слабачким силама, може лако руковати тим стварима, еда би се самом том употребом упознало с њима као што треба, те да по томе само прибира искуства о ономе што бива и што се дешава у великоме физичкоме свету. Само тако моћи ће му оне послужити за прве физикалне опште које ће оно имати и умети да производи.

(СВРШИТЕ СЕ)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ЈЕДНА ГЛАВА ИЗ ШКОЛСКЕ ХИГИЈЕНЕ

(ПО БАГИМСКОМ)

О ШКОЛСКОЈ СОБИ

(НАСТАВАК МЕСТО СВРШЕТКА)

Локално грејање

У сваком простору, који има да се греје, по себи се разуме да мора бити један апарат за грејање, који се ложи материјалом за горење. Као носиоци топлоте могу се употребити ваздух, чврста тела, вода и водена пара.

У такозваним отвореним каминима, ваздух је носилац топлоте, али у једно дејствује и зрачајућа топлота каминска. Камини су веома некономни и због њих се мало користимо материјалом за грејање. Грејање њима веома је скупо и с тога се они у школама не могу никако употребити. Топлота, која с камина зрача, од користи је само за оне, који се налазе близу и право према зрацима топлоте, па и они се користе том топлотом само с једне стране. За то камини никако не одговарају захтевима, који се траже за грејање школа.

Чврста су тела носиоци топлоте у нашим пећима од земље. Ми већ знамо, како је земља особито подесна за скупљање топлоте тако, да она још дуго, по што је ватра угашена, дејствује као носилац топлоте. Али при употреби пећи од земље у школи тешкоћа је у томе, што се врло рано морају заложити, па да у почетку школске наставе буду школске собе довољно загрејане. Ова тешкоћа, као што један научњак вели, може се доста лако отклонити тиме, ако се уједно и ваздух употреби као носилац топлоте. То бива на тај начин, што се кроз пећ спроведе цев, која почиње близу патоса, а уста јој иду до на врх пећи. Јако загрејани ваздух у овој цеви условљава брзу циркулацију ваздуха кроз собни простор и тако је могуће, да се дуварима, који су се за време прекинутог горења охладили, брзо поврати губитак у топлоти. При томе се још не осећа много зрачајуће топлоте. Да су пећи од земље конструисане на овакав начин веома корисне за посебно грејање у школским собама, не треба овде ни доказивати према ономе што је напред показато.

Оваква иста својства имају и пећи комбиноване на згодан начин од земље и гвожђа. Опис једне такве пећи овакав је. На гвозденом сандуку за ложење има наставак, који је саграђен од земље (од лончића). Гвоздени сандук као и наставак удешени су тако да има што је могуће више слободне површине за издавање топлоте. Спроводне цеви иду хоризонтално и настављају се на оне, што иду у вис, у правом углу. Горња и доња страна спроводних цеви направљене су из више комада, да би биле сигурне да не прскају. За ову се пећ тврди, да је се показала као изврена, јер ујамчави, поред корисне штедне у материјалу, брзо и стално грејање. Разуме се по себи да су при употреби оба ова материјала, гвожђа и земље, могуће најмногостручније конструкције. Само се увек мора на то позвати, да при употреби гвозденог сандучета за ложење ваља избегавати његово усијавање и да се ђаци који седе близу пећи, колико је год могуће, помоћу штитова, сачувају од зрачања топлоте.

Пећи, које су конструисане од самога гвожђа, до најновијег времена, нису се могле употребити за школе. И саме пећи за пушење, које су привидно изгледале просте и корисне, морале су се одбацити због тога, што се није могла савладати топлота, која се у пећи производи. Међу тим две нове конструкције ударале су путем, којим су савладане све тешкоће, које су се код гвожђа јављале. Једној од тих пећи творац је професор *Мајдингер* у Балсру-у, за другу немачку експедицију на северни пол. По оцени, која је о њој одмах а и доцније изречена, показала се она особито добра. Аутор овога дела, по коме пишемо овај чланак, вели, да је сам видео у берлинској школској бараци нешто преиначене Мајдингерове пећи, и тврди, да су оне тамо где су биле изложене тешком искушењу, одговарале свима захтевима и очекивањима. Спољашња температура била је

10 P. испод нуле и још ниже, па је било могуће да се у школским собама бараке одржи свуда температура од 19° P. тако, да поред изванредно живог долажења свежег ваздуха, као што је то сама грађа барака допуштала, хладноћа није досађивала ни на који начин. Учитељ као и ученици, који су у школским баракама радили, изражавају се на најпохвалнији начин о овим пећима. Помоћу ове пећи постигнути су сви захтеви хигијене. Не упуштајући се овде у детаљан опис ове пећи, имамо да кажемо само ово: Прво и прво, помоћу ове пећи искључује се зрачајућа топлота, која се сматра као веома шкољдљива. Пећ је извор топлоте који дејствује трајно и равномерно, и јачину јој можемо по својој вољи увећавати. Ваздух у соби остаје слободан од сваке нечистоће, услед гасова сагоревања и прашине, и загрева се увек брзом и живом циркулацијом. Пећ дејствује не само као апарат за грејање, већ се може употребити и као моћан вентилатор. Јер само треба наместити справу, која ваздушни простор међу првим и другим штитом доводи у свезу са спољним ваздухом, онда он као хладан увек тера од пећи загрејани ваздух горе и то према сразмери диференција температура, које тада постану. С друге стране кратким наставком за вентилацију у чунку дата је могућност да се охлађени собњи ваздух по вољи одводи из собе. За потврду вентилаторске способности Мајдингерове пећи, ваља споменути и то, да је ваздух у собама школске берлинске бараке био врло добар и осећао се свеж, па и ако се у собама налази по 60 ученика.

На сличним начелима оснива се и конструкција пећи коју је професор Волперт удесио. И кад ове пећи нећемо се бавити описивањем њене конструкције, већ ћемо прећи на њена добра својства ради којих је веома добра за употребу. И ова пећ има то добро својство, што се никако не може усидјати. Она подноси сваковрсни и привидно и најрђавији материјал за горење и развија веома пријатну топлоту. Код ове пећи такође су отклоњене све рђаве околности, које су се морале приписивати гвозденим пећима и створен је сталан умерен извор топлоте, а избегнута је јака зрачајућа топлота.

Пропалазач ове пећи постарао се да је можемо употребити као изредан вентилатор. Пећ је окружена једним штитом од ливеног гвожђа. На штиту су врата која кад су отворена дају могућности, да топлота непосредно може дејствовати на лица, која пред њим стоје, а сем тога на две штита налазе се са три стране отвори, који иду у собу. Четврта страна стоји у свези са једним каналом који води на поље. Сви отвори могу бити или отворени или затворени. Ако се канал за вентилацију, који ваздух с поља доводи, затвори, онда се собњи ваздух загрева диже се у вис, и спуштајући се низ дуварове опет се охлади и поврати се пећи. Овде се дакле збива проста циркулација. Али ако се отвори канал за вентилацију, онда се у сразмери разлика температурних, као и код Мајдингерове пећи, непрестано вуче свежи ваздух кроз празан простор међу штитом и цилиндром за пуњење. Употребљени ваздух отклања се са свим као и код Мајдингерове пећи кроз чунак за дим, али само овде још у једно и кроз решетку и цеви за гасове. И овде је над штитом намештен хоризонтално један канап, да загрејаном ваздуху пресече непосредан пут у вис и да га бар донекле спроводи у хоризонталном правцу. Обе пећи могу се добити у најразличнијим величинама, обема је лако руковати и лако се чисте. Ако сад посматрамо само њихову употребљивост, као справа за грејање, онда, с хигијенског и техничког гледишта, избор ће за нас зависити на првом месту од трошкова који су нужни па да се помоћу њих створи температура од $15-16^{\circ}$ P. Мајдингерова пећ мора се ложити искључиво коксом и то кокс се мора употребити у коцкастим комадићима од величине ораха. Волпертова пећ може се сваковрсним и најрђавијим материјалом подмиривати. По томе дакле у овоме погледу провенство припада Волпертовој пећи. Али осем тога Валпертова пећ одликује се још и тиме, што она изврстан степен топлоте спроводи непосредно најнижим слојевима ваздуха, док Мајдингерова пећ загрева горње слојеве ваздуха у великом степену, а ниже загрева само помоћу циркулације. При грејању са Мајдингеровом пећи често су веома знатне диференције температура међу горњим и доњим слојевима ваздуха, по на

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.BS

с рећу та је разлика изнад наших глава. Из свега тога следује, да ћемо за школу изабрати Волпертову пећ, јер она испуњава све захтеве, које хигијена за локално грејање поставља.

Дакле по употребљивости за школу, за пећи се може поставити следећа скала: обична гвоздена пећ (која се у нас употребљава) заузима најнижи степен, по томе иде земљана пећ, за њом пећ од земље и гвожђа, па Мајдингерова пећ и најпослед Волпертова пећ.

Сад је на реду да кажемо што год о централном грејању.

Централно грејање

Централно грејање разликује се од локалног тиме, што се у један исти мах загрева више простора с једног јединог огњишта, које стоји изван просторија које се загревају. Централно грејање разликује се по носиоцима топлоте на: *грејање ваздухом, грејање водом с великим притиском, грејање водом с малим притиском, грејање паром и грејање водом и паром.* Код свију ових система у последњој линији топлоту проноси ваздух, а сама имена показују којим се путем ваздух загрева.

а. Грејање ваздухом

Кад ваздух добија своју топлоту непосредно од чврстих топлоноша (гвожђа и земље), онда се то зове *грејање ваздухом.* У овоме смислу и грејање, које смо пређе описали, није ништа друго већ грејање ваздухом. Централно пак грејање зове се онда кад једна заједничка пећ загрева целу ваздушну масу за више простора, која им је нужна, да их одржи на извесној вишој температури. Ако замислимо да једна велика Волпертова пећ стоји у подруму каквог школског здања, и да су спремљене справе, које би загрејани ваздух, који од ње излази, доводиле у школске собе, онда је то централно грејање ваздухом. Тако дакле нема никакве начелне разлике међу описаним локалним грејањем и централним грејањем ваздухом. Централном грејању чине се извесни прекори, који нису баш са свим умесни. Ти прекори умесни су у толико у колико се у опште тичу грејања. По физичком закону може се очекивати, да ваздух у толико више постане сувљи, у колико се више загреје, претпостављајући да му се не доводе нове

количине воде. Због веће сувоте може се бацити прекор на сваки загрејани ваздух, који нема никакве прилике да прима водену пару. Тај прекор уместан је особито према ваздуху, који је средством гвоздене пећи загрејан, и баш с овога гледишта и доказана је неупотребљивост просте гвоздене пећи. Ако се дакле нађе, да је ваздух каквог простора, који се загрева централним грејањем са ваздухом, сув, онда узроци не леже у самој принципу, јер је он за све справе којима се собе греју једнак, већ исте ваља тражити у недовољном вршењу тога принципа.

Та оскудица може имати свој узрок у конструкцији пећи. Док је пећ грађена из сразмерно танких плоча, које су се јако усивавале, а које често нису ни чврсто једна с другом спојене биле, било је са свим природно, што је ваздух примао сагорљив непријатан задај, што је смешан са продукцијом сагоревања пролазио у себе, и што је постајао прекомерно сув и живо усисавао воду од свију тела, која су је имала. Техника је савладала све ове тешкоће конструкцијом пећи од земље са гвозденим плочама. У овим апаратима за грејање ваздух се спорије загрева и остаје слободан од шкољивих мешавина. Судови са водом, који су намештени близу простора за грејање, дају ваздуху могућности да се брзо водом засити, и ослобођавају га његове релативне сувоте.

При централном грејању недостатци могу лежати и у томе, кад се направе мали и тесни простор за ложење, као и канали и отвори који од пећи одводе. Кад се већ жели, да се собе снабдеју нужном количином ваздуха, тада се ваздух мора врло јако загрејати, па у собе пустити. Но отуда опет долази та велика мана, што тада температура ваздуха у собама буде неједнака. Ваздух се врло брзо охлади код дуварова, врата и прозора, а патос остаје несразмерно хладан према горњим ваздушним слојевима, а нарочито према онима, који се налазе у близини цеви за улажење ваздуха. Ова незгода не би се дала отклонити ни тиме, ако би се ови отвори наместили са свим до патоса, јер загрејани ваздух, и поред справа које се наместе да промене правац ваздушне струје, пењаће се скоро свакад одвесно носећи с патоса још

и знатне количине прашине. Оно до душе постоји велика тешкоћа у израчунавању, колика треба да је ширина канала, и та се тешкоћа још увећава, ако справе за вентилацију брзо променују ваздух у просторима, који се загревају. Али што је главно, техника је за овај задатак дорасла.

Кад канали за довођење ваздуха нису довољно чисти, могу се простори, које треба загрејати, напунити прашином и кречним делићима. Али ово се може лако отклонити брижљивим надзиравањем канала. Они се морају начинити од материјала, који прашину лако не прима, а најбоље је да се направе цеви од земље и да се лепо глеђошу. Но осем тога ваздух, који се доводи просторима за грејање, мора пролазити кроз честа сита, и да се по могућству чисти од прашине. Исто тако и судови с водом намештају се ради исте цељи.

Узевши све ово скупа, види се, да техника никако не стоји пред каквим тешкоћама, које она не може савладати. И по што је грејање ваздухом, према другим системима централног грејања, доста јевтино и што се тиче грађења и употребе топлоте, то је корисно да се оно у школама употреби. И ако се неки туже на грејање ваздухом, ипак има стотинама повољних околности. Колико је грејање ваздухом корисно види се и по томе, што је оно заведено у новим берлинским школским здањима.

У новој доротејској варошкој реалци, као и у већини берлинских школа, које се греју ваздухом, налази се отвор у одвесном дувару собе, кроз који улази загрејан ваздух у собу. Тај отвор налази се у висини за 2 метра од патоса, и може се затворити помоћу заклопаца. Ваздух, по што је у простору за загревање угрејан, мора прелазити изнад судова напуњених водом, те тако бар од чести засићен воденом паром долази у школске собе. Веће сале снабдевене су са два или више отвора за улазак ваздуха. Вештачка вентилација удешена је у школским собама тако да се употребљени ваздух не повраћа у собе које се греју, него се спроводи одмах на поље. Аутор, по коме ово пишемо, прича овако: „На моја запиткивања господа учитељи одговорилише ми, да се школске собе греју добро, и да се није осетило да је ваздух сув, ма да је вентилација била врло обилата. Само по не-

кад, веле они, из цеви за довођење ваздуха, донесе загрејани ваздух кречне делиће прашине, који падају на клупе и хаљине.“ Али техника је у стању да и овој незгоди доскочи.

б. Грејање водом

У начелу се разликују два начина грејања водом: *с великим и с малим притиском.*

По опису једнога писца, грејање водом с великим притиском, састоји се из једне непрекидне цеви, која је сразмерно доста узана. Дугачка је 150 — 190 метара. Једна шестина те дужине налази се у пећи као површина за загревање. Цеви су изванредно дебеле и то 2,5 — 5 см. а шупљина им износи 1,25 — 2,5 см. Оне морају бити тако јаке, јер имају да издрже изванредно јак притисак, и морају се унапред опробати, да ли могу да издрже тај притисак. Вода се тера у цеви средством једнога шмрка тако, да су оне слободне од ваздуха. По што се вода по овом систему загреје изнад тачке кључања, и по што се због херметичног затвора никаква пара образовати не сме, то се за ширење воде намести један суд на најгорњој тачци цеви за излажење. Од ове цеви, која иде на више и доста се високо пење, иду трансмисионе цеви (цеви за проношење топлоте) у собе, које хоћемо да загрејемо и тамо предају топлоту воде.

Овај систем није за школе добар из свих разлога. Прво, он је само онда са свим безопасан, ако је израђен што се може брижљивије. Друго, њиме се много губи у материјалу за горење. Треће, не може се удешавати издавање топлоте различним просторима према различним потребама. На послетку, цеви имају скоро једнака својства као и гвоздене пећи, јер и оне се охладе одмах, чим се прекине загревање.

Грејање водом *с малим притиском* већ је довољно опробано и показало се цељисходније, од горе наведеног грејања. Оно је с изванредном коришћу употребљено у неколико берлинских школа, и све оне сумње, које су се са разних страна појављивале, савладане су. Применом овога система добија се равномерно и пријатно загревање разреда, отклања се посебно ложење ватара, а тиме и прашина и нечистоћа, уштеђује се радна снага за ложење, за пренос материјала за ложење и за из-

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ношеће пепела, и на послетку нису потребне не-престане оправке пећи.

При грејању водом с малим притиском употребљују се веће количине воде, које у апарату циркулишу и то тако, да се ова загрејана вода пење у вис и кад се охлади, опет се враћа у апарат за загревање. Дакле цела справа, која је за грејање удешена, напуни се водом, подложи се ватра под казан и тако загрејана вода тера се у широким цевима чак до спрата испод крова. Ту се из једног отвореног суда дели у цеви, а из ових стиже пењима у поједине собе, које угрејаним цевима узимају топлоту и предају је собњем ваздуху. По што се топлота преда, вода се лагано враћа до подрума у казан. Пећи имају један штит од гвожђа, кроз који пролази више цеви. Те цеви почињу од собњег патоса, а у њима се ваздух загрева средством цеви које спровode воду, и шаље се у горње регионе собе. Таким начином хладан ваздух који непрестано од патоса придлази, ствара циркулацију, која за кратко време даје соби равномерну пријатну температуру. Цеви за воду прилично су широке и служе као магацини за топлоту коју чувају неко време и по што је грејање престало. Дакле овај систем, поред равномерног загревања, допушта извесну сталност температуре. О топлоти зрачања код ових пећи не може бити ни говора, јер је топлота воде тако умерена, да се деца до пећи непосредно примаћи могу. Осем тога овај систем грејања допушта да се пећ може наместити на ма коме месту собе, а то је корисно за целокупну поделу простора. До душе конструкција овога система грејања нешто је скупља, него они системи, који су доведе именовани. Међу тим он је као што се види, од изванредне користи, и управо је без икаквих хигијенских мана. Дакле где има довољно новчаних средстава, ваља усвајати пре начин грејања водом него начин грејања ваздухом, јер код грејања ваздухом као што смо видели, могу се десити неке мане. У старијим школским здањима, која нису за то удешена, тешко је увести грејање водом, али није немогуће са свим, као што о томе има примера. За наше прилике, нема ни смисла говорити о завођењу грејања водом у старим зградама.

в. Грејање воденом паром

Како сви зналци пресуђују, грејање водом с малим притиском нај савршеније је од свију начина грејања и не може се никаквим другим заменити. Једна једина му је мана та, што се цеви, којима вода иде, не могу лако одвести на веће удаљење. Ова неприлика уклониће се тиме, ако се вода најпре претвори у пару и врела водена пара која се лако може спроводити и даље употреби на то, да воду у цевима загреје. Ваља нам казати да је ово уређење најскупље, и може се употребити само за врло велике просторе. Ово грејање допушта равномерно и стално загревање простора, али за школе средње величине увек је боље грејање водом.

г. Грејање паром

Код овог начина грејање служи као носилац топлоте у пару претворена вода. Овај носилац топлоте допушта да се у сваки простор спроведе онолико топлоте, колико се баш жели. Ово може да буде с тога, што се струјање водене паре лако даје зауставити простим славинама. Али отуда опет произлази та незгода, што у тренутку чим се пара заустави, престаје давање топлоте простору, јер нема никаквог тела, које би служило као резервоар за топлоту. За грејање употребљава се обично пара малог напона, и само се треба за то постарати, да цеви не чине парној струји преко мере велики отпор, и да се због брзог охлађивања не претвори пара у воду. Да цеви не чине парној струји велики отпор, треба да су довољно широке, и да по могућству иду управо тј. да немају савијутака и врло оштрих прелома. Да се опет пара не претвори у воду, постизава се тиме, што се цеви обавију рђавим спроводницама топлоте као : вуном и палуком, и тиме што треба цеви тако наместити, да се не угињу.

Овај начин грејања и његово уређење у свему је скупље него просто грејање водом и ваздухом, а није са свим без икакве опасности, као на пр. експлозија казана. Осем тога, машина која је намештена у подруму, може својом тутњавом да смета настави. Околности које смо на послетку

навели чине те се грејање воденом паром тешко за школу употребити може, поред свију користи које оно собом доноси.

Ако сад прегледамо справе за централно грејање, онда по њиховој практичној употреби за школу можемо поставити следећу скалу :

- грејање паром — најниже ;
- грејање водом с великим притиском ;
- грејање воденом паром ;
- грејање ваздухом ;
- грејање водом са малим притиском — највише.

* * *

Неће бити од штете да на завршетку овога посла, изведемо у најкрупнијим потезима она правила, која смо о школској соби поставили.

1. Најпре смо говорили о величини школске собе, и изложили смо услове од којих зависи њена величина. На основу тих услова које смо изложили, поставили смо као правило, да површина школске собе не може превазићи величину од 6.904 м. ширине (у крајњој нужди нешто више), и 9.500 дужине. У овоме погледу имамо прилично јамства у „правилима о грађењу школа.“ Разлика, између оне дужине и ширине, коју смо изнели и довољно разложили, и оне, која је одређена правилима о грађењу школа, није тако велика, да бисмо овде морали да чинимо упоређења, и да једно бранимо а друго нападамо. Но овде имамо да кажемо нешто о броју ђака. — Правила о грађењу школа одређују, да у локалу, који је прописан, може седети 45—50 ученика. Овај је број потпуно умерен и задовољава како педагошке тако и хигијенске захтеве. Ми смо у нашем излагању с разлогом узели 60 као нормални број ученика за један простор. Али нови пријекат закона о основним школама прекорачио је оба ова броја и тражи да у једном локалу, какав је прописан правилима о грађењу школа, може седети до 70 ученика. Против оволиког броја мора се одсудно устати, из разлога, које смо изнели говорећи о површини школске собе. Тако дакле можемо бити потпуно задовољни површином школске собе и бројем ђака, који се тражи правилима о грађењу

школа. Желели бисмо само да тако корисно наређење не остане мртво слово, већ да се свуда живо остварује. Пријатељи школске омладине треба живо да настану да своју околину потпуно обавесте о користи и потреби наређења о величини школске собе и броју ђака, који треба да станују у једној школској соби, а надлежни не треба ни пошто да дозволе да се при грађењу нових школа одступа од правила.

2) Говорећи о висини и кубном простору школске собе ми смо узели као норму висине 4—4,5 мет. Кубни садржај собе узели смо до 221,5 метра. Правила о грађењу школа прилично се саглашавају с овим нашим захтевима. Колико пак има користи за здравље ученика у овом захтеву, то смо показали напред и овде нећемо даље ништа говорити. Али морамо на жалост напоменути, да правила важе за школе, које ће се тек правити. У питању је, шта да се ради са школама, које већ постоје а не одговарају баш ни у колико захтевима хигијене? За сада изгледа као да је одговор на ово питање веома тежак, и да се само питање не да лако решити. Али згодно је речено : „кад се хоће, све се може.“ Нека у овом питању они, који на себи носе име интелегенције, учине што треба. Нека се постарају да у народу, честим обавештењима, утврде мишљење, да су рђаве школске зграде отров за здравље школске омладине. Нека обавесте народ своје околине о свима штетним упливима рђаве школске зграде на здравље омладине. Нека пораде да се старе страћаре руше, а да се дижу нове школске зграде удешене по захтевима хигијене и по прописаним правилима. Време је да се у народу повиче оним песниковим речима :

„Дижите школе, деца вас моле.“ Ово је дакле једино средство, да се отаросимо старих школских зграда, које су више мучионице него учионице. Другога пута нема. Учитељи, свештеници, чиновници и сви који се називате образовани људи, порадите на овом послу.

3) На трећем месту говорили смо о осветљењу школске собе. Према распореду часова, који се у нашим школама примењује, ми смо говорили већином о природној светлости. О вештачком о-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

светљењу казали смо само оно, што је најнужније и најопштније било. Што се тиче природног осветљења, ми смо разлозима и фактима поставили правило, да је *најбољи источни правац светлости*. За њим долази југоисточни и у нужди јужни правац. Остали правци светлости нису за школу, као што је то напред јасно показато. Не мислимо да је у овоме резултату нужно понављати у кратко све појединости одељка у коме смо говорили о светлости. Колико је светлост важна чињеница за здравље људи у опште, то је већ сваком познато, а каква она треба да буде у школи, то смо напред показали. О светлости, коју ми данас имамо у нашим школама, није овде потребно ни говорити. Ми смо већ један пут казали, да наше школе ни у ком погледу не одговарају захтевима хигијене, па то важи и за светлост. У старим школама не могу се ни поправке извршити у овом погледу.

4) Одељак нашег чланка о ваздуху у школама, мислимо, у толико је од већег значаја у колико је мањи круг оних, који су што о томе читали. Нарочито је јасно обележен процес дисања и његов утицај на ваздух у школама. И не само да је овај одељак важан за школе него и за обичне станове. Овде нарочито мислимо на то, што је нашем свету слабо познат утицај оних прашљивих

делова у собњем ваздуху, који се производе непажњом и незнањем њиховог штетног утицаја. Обраћамо нарочиту пажњу на овај одељак.

5) Вредно би било пропратити овде историју грејања наших школа, и упоредити је с оним, што смо у нашем чланку о грејању казали. Нема сумње, да бисмо наишли на веома занимљиве податке, који би нам показали, како ми далеко стојимо са начином и справама за грејање од онога што се већ до сада као најбоље нашло. Ко ти још у нашим школама води бриге, хоће ли степен топлоте бити 15—16° Р. или више или мање? Може се готово као сигурно тврдити, да у целој Србији нема ни десет (осем средњих) школа, које имају термометре. У осталом коме још поред толиких потреба, у којима школе оскудевају, и пада на ум да удешава степене топлоте, а и да не говоримо о томе, што често пута немарност општинских власти доводи до тле ствар, да пред школом нема нигде ни дрвцета. Сматрајући да је са свим излишно говорити овде о справама за грејање у нашим школама, које стоје већим делом испод сваке критике, ми желимо да у примену ступе оне справе, које су се као најбоље и за здравље оmlадине најкорисније осведочиле.

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ПРЕДАВАЊА ИЗ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

НА ПРАКТИЧКИМ УЧИТЕЉСКИМ ПРЕДАВАЊИМА У НЕГОТИНУ

ДРЖАО ЖИВ. П. СИМИЋ

(НАСТАВАК)

12. Изговарање речи — акценат или наглас

Свака реч има своју мелодију. Мелодија једне речи јесте њена акцентуација. Ко хоће да речи правилно изговара, мора их изговарати онако, каква је њихова природна мелодија, каква је њихова акцентуација.

Сваки самогласник у српском језику може се изговорити:

1. Кратко, гласом обичним, као што се изговара први самогласник у речима: магла, село, бисер, поток, ускрс, срма.

2. Кратко, али гласом јачим и оштрим, као што се изговарају први самогласници у речима: слава, дело, сила, коло, кућа, брдо.

3. Дуго, ну тако да глас расте на више, као што се изговара први самогласник у речима: сабор, река, дика, рода, рука, врба.

4. Дуго, ну тако да се високо почиње, па се онајлак спушта гласом на ниже, као што се изговарају први самогласници у речима: марва, тело, кривда, коље, ћурка, жрвањ.

За гласове, који се на ова четири начина изговарају, вели се да су *акцентовани*. Она дакле сила и различноме ступњу и различна каквоћа, којом се изговарају самогласници на та четири начина, зове се страном, али свуда усвојеном речју — *акценат*, а српски *наглас* или *гласоудар*.

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Особину да буду акцентовани или наглашени имају само самогласници. Ну самогласници могу бити и неакцентовани. Тако у свију речи што су горе наведене за пример акцентованих гласова, последњи самогласници изговарају се на један исти начин, врло кратко и врло слабо и непотпуно, тако да се преко њих у говору готово претрчи. Тако неакцентован самогласник може бити и у почетку и у средњи речи.

Сваки од она четири акцентована изговора има и свој акценатски знак, којим се може означити, те да свак зна како треба изговарати један самогласник, на коме је забележен акцентовани начин изговора. Тако:

а. Да се значи да неки самогласник треба изговорити *кратко*, гласом *обичним*, ставља се над самогласником знак $\grave{}$.

б. Да се значи да неки самогласник треба изговорити *кратко*, ну гласом *оштрим*, *одсечним*, ставља се над самогласником знак $\acute{}$.

в. Да се значи да неки самогласник ваља изговорити *дуго* ну тако, да глас *почиње обично*, па *расте на више*, ставља се над самогласником знак $\tilde{}$.

г. Да се пак значи да који самогласник ваља изговорити *дуго*, ну тако, да се *почне гласом вишим*, па да се *спушта постепено на ниже*, бележи се над самогласником знак $\hat{}$, или $\check{}$.

Сваки од ова четири акцената има и своје име. Тако:

а. Изговор кратак, који се бележи знаком $\grave{}$, зове се — *кратак акценат*.

б. Изговор кратак, ну оштар, који се бележи знаком $\acute{}$, зове се — *оштар акценат*.

в. Изговор дуг, који расте на више, и који се бележи знаком $\tilde{}$, зове се — *дуг акценат*.

г. Изговор, најзад, дуг, који почиње високо, па се спушта, и бележи се знаком $\hat{}$, или $\check{}$, зове се — *високо-дуг акценат*.

Поменуто је да само самогласници имају особину да буду акцентовани. А самогласник је опет главни глас у слогу, и без самогласника не може слога ни бити. С тога се акценат самогласников преноси на слог, па се вели: овај је слог акцентован, а овај није, или: овај је слог овако акцентован, а онај онако, итд.

Да би човек лакше могао пронаћи како је који слог у речи акцентован, добро је знати ово:

а. Речи једносложне никад не могу бити акцентоване кратко ($\grave{}$) или дуго ($\tilde{}$), него вазда оштро ($\acute{}$), или високодуго ($\hat{}$, $\check{}$).

Примери. Нѡв, прѡв, рѡт, мѡк, јѡк, чѡх, пѡх, стѡх, дѡв, мѡш, скѡт; жѡв, крѡв, рѡд, јѡк, сѡх, чврѡст, вѡз, грѡх, сѡд, свѡт, рѡг, рѡд, јѡж, пѡж, и т. д.

б. Последњи слог у речи од више слогова може бити акцентован само онда, ако је пре њега који год слог акцентован. И у том случају последњи слог може бити акцентован само високо дуго ($\tilde{}$)

Примери. врѡлѡт, ѡрѡч, ѡкѡв, прѡзѡнѡк.

в. Ако у речи има више акцентованих слогова, онда *први акцентовани* слог може бити акцентован ма којим од четири акцената, а *сви остали акцентовани* слогови могу бити акцентовани само *високо дугим акценатом*. У овом случају акценат првог акцентованог слога зове се — *главни акценат*, а акценат свакога акцентованог слога после њега зове се — *споредни акценат*.

Примери. Бѡ-лѡст. кѡ-рѡст. ѡ-би-чѡј. ѡд-го-вѡр. лѡ-ста-вѡч-ѡѡк. пѡ-ла-жѡј-ѡѡк. јѡ-бу-ко-ѡѡк. грѡ-хо-вѡ-ѡште.

Др-вѡр лѡ-ђѡр. Вѡ-сѡљ. Дѡ-си-мѡр. вѡ-но-грѡд. ѡс-по-сѡѡк. ѡ-клоп-ѡѡк. нѡ-по-ли-чѡр. прѡ-зи-ме-ѡѡк. пѡ-слѡѡ-ѡѡк. дѡ-глѡвѡѡк. пѡ-кѡј-ѡѡк. ру-кѡ-дѡв-ѡѡк. кѡ-де-ѡѡ-ѡште. прѡ-ста-ѡѡ-ѡште. бѡз-ѡѡ-ѡѡ. Пѡ-сѡв-ѡѡ. Пѡ-мѡ-рѡв-ѡѡ.

А-кѡв. рѡз-бѡј. Бѡ-чвѡн-че. сѡ-вет-ѡѡк. пѡ-сти-ѡѡк. рѡз-бѡј-ѡѡк.

Прѡз-ѡѡк. пут-ѡѡк. Рѡд-ни-чѡ-ни. кѡ-пѡ-цѡ.

Ко хоће да важи као зналац језика, да се њиме у свакој прилици доброслужи, поред свију осталих правилности језика, које он треба да зна треба да зна добро и акцентуацију речи у своме језику. То још више важи за наш језик, у којем је акцентуација речи тако савршена и разноврсна. Акцентуацију речи човек мора учити, као и све остало што треба да упамти. Ну она се не може научити друкчије до самим вежбањем у изговарању, којим начином се ухо навикава као год и кад се учи каква мелодија какве песме, да распознаје разлику између изговора разно акцентованих речи и слогова. Јер човек може знати сва правила певања и све знаке, којима се бележе виши и нижи, краћи и дужи, пунији и тиши тонови у песми, па и опет не умети да отпева саму песму, докле се не вежба да је отпева. Тако исто може човек знати сва правила акцентуације, па за то ипак не умети изговорити како треба према акцентуацији не само реч на којој није забележена акцентуација, и не само да ће он не умети на речима добро бележити акценате, него неће умети свакад изговорити добро ни реч на којој је забележен акценат. С тога се у овој партији науке о језику ваља веома много вежбати. И за то ево једна мала збирка речи, које су обично познате, те им је и изговор добро познат, а на њима је забележена њихова акцентуација. На овим примерима може се сваки вежбати, па ће према њима умети и сам познавати па и бележити акцентуацију других речи.

ју, то се све, што се тако уједно изговори, зове — *акцентна реч*.

Да акцент у нашем језику има знатну улогу, сведок нам је и то, што прости људи, који су само научили по што год написати, а даље о склопу језика и другим правилностима његовим нису учили, из природног осећања акцента знају само за акцентоване речи, те за њих у језику и постоје само *акцентне речи*. С тога ће врло често написати уједно по две по три речи, које чине једну акцентну реч. На пр. десетиће се да он напише *рећићу му* м. рећи ћу му; *питај га*; *дао сам ти* итд. Тако често и деца у основној школи, кад им се диктује, пишу уједно по две речи; али и она ће ретко кад саставити уједно две акцентоване речи, него опет најчешће оне, које чине једну акцентну реч. Јер она се управљају по слуху. Слух чује целу акцентну реч изговорену уједно, и она их и напишу уједно.

13. Наречја у српском језику (дијалекти)

Има речи у српском језику, које се у свима деловима српског народа не изговарају једнако. То су оне речи, у којима је некада био самогласник *ѣ*.

Некадашњи српски глас *ѣ* гласио је као данашње *ја*. Такав му је глас остао и до данас у случајима, у којима он у творењу речи или облика дође иза којег год *непчаног* сугласника. Ну у том случају сугласник *ј* свакад отпадне иза непчаних сугласника, а остане само *а*. На пр. Основе треће врсте глагола постају наставком *ѣ*, а бива: *блеј-ѣ* = *блеја-ти*; *бој-ѣ* = *боја-ти се*; *сјај-ѣ* = *сјаја-ти се* и т. д. То исто бива и кад *ѣ* дође иза сугласника грлених, јер се грлени сугласници пред *ѣ*-том претварају у непчане, а *ѣ* по том опет гласи *а*. На пр. у постајању основа глаголима треће врсте бива: *леж-ѣ-ти* = *леж-ѣ-ти* = *лежати*; *трч-ѣ-ти* = *трч-ѣ-ти* = *трчати* и т. д.

У другим пак приликама *ѣ* је гласило као глас који није ни *е* ни *и*, него средина између *е* и *и*. У некојим селима тамнавског среза у ваљевском округу, као у Врџу и другима, *ѣ* се и данас са свим тако изговара, тим старинским гласом. Тамо се не каже ни *дете*, ни *дите*, него *дѣте*.

У осталим пак крајевима нашега народа тај старински глас изговара се на неколике начине. Тако у једних надјачао је глас *е*, те се *ѣ* изговара као чисто *е*. На пр. *дѣте* = *дете*; *сѣно* = *сено*; *дѣло* = *дело*; *вѣра* = *вера*; *завѣт* = *завет* и т. д. По изговору тога гласа овај се говор зове — *екавско наречје*, а зове се и *источно наречје* с тога, што се тај старински глас данас тако изговара највише по источним крајевима нашега народа. На овом наречју највише је развијена књижевност наша; њиме се штампа највише књига, јер њиме пише највише наших писаца; њиме се штампа највише новина, листова, и повреме-

них списа; њиме су писане све школске књиге; он је и званичан језик у државним пословима. Ово ће наречје без сумње и остати искључиви књижевни језик српски.

Код других при изговору тога гласа надјачало је *и*. Они тај старински глас данас изговарају као чисто *и*. На пр. *дѣте* = *дите*; *сѣно* = *сино*; *дѣло* = *дило*; *вѣра* = *вира*; *завѣт* = *завити* и т. д. По изговору овога гласа, овај се говор зове — *наречје икавско*, а зове се и *наречје западно* по томе, што се тај глас тако изговара по западним крајевима нашега народа. Ово се наречје не бори за првенство у књижевности; њиме се мало шта и пише; њиме нарочито пишу данас Буњевци.

Код трећих место старог *ѣ* стоје данас обадва та гласа, али с променутим местима, дакле *ие*, између којих се умеће. због зеза, сугласник *ј*, те најзад место старог *ѣ* стоји *ије*; у неким пак случајима одбади се од ове групе гласова глас *и* те онда место *ѣ*-та стоји само *је*; у неким опет случајима одбади се *је* па остане само *и*. На пр. *дѣте* = *дијете*; *сѣно* = *сијено*; *дѣло* = *дјело*; *вѣра* = *вјера*; *завѣт* = *завјет*; *бѣл* = *бѣо* = *био*; *дѣл* = *дѣо* = *дио* и т. д. По првом изговору овога гласа овај се говор зове *наречје ијекавско*, а зове се и *наречје јужно* по томе, што се тај старински глас данас тако изговара већином по јужним крајевима нашега народа. Овим наречјем има писаних књига; Црногорци и Херцеговци све што пишу њиме пишу; Хрвати пошто су напустили свој предео ни дијалекат пишу сада тим јужним наречјем, разликујући га од нашега правога јужног дијалекта само тиме, што употребљују неке старинске облике, који су у живом говору одавна већ изумрли, и замењени друкчијима. Овим је наречјем писао творац нашег данашњег правописа Вук Ст. Караџић; њиме пише и данас наш чувени филолог г. Бура Даничић⁵⁾. Али поред свега тога ово је наречје мање заступљено од источнога, и у колико се књижевност наша живље креће, у толико и источно наречје више отима маха у књижевности.

И ако се *ѣ* у јужном наречју изговара на више начина, те се чини као да нема свезе између тога изговора и изговора у друга два наречја, опет постоји између њих јака унутрашња свеза, коју доказује акцент. То се види из овога. Кад је глас, који стоји место старог *ѣ*-та, у источном и западном наречју акцентован дуго (´), онда се у јужном *ѣ* изговара ијѐ (са кратко акцентованим è). На пр. *дѣте* = *дѐте*, *дите*, *дијѐте*; *млѣко*, = *млѐко*, *млѐко*, *млѐјѐко*; *лѣпа* = *лѐпа*, *липа*, *лијѐпа*. Кад је пак у источном и запад-

⁵⁾ Када је ово предавано и писано, Даничић је живео и писао. А данас, — он живи вечним животом, ну више — не пише.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

ном наречју замена љ-та акценгована високо-дуго (˘), и ако је то *први акценговани* слог у речи, онда се љ у јужноме изговара *йј* е (са оштро акценгованим *й*). На пр. сѣно = сѣно, сѣно, сѣјено; лѣп = лѣп, лѣп, лѣјеп; рѣч = рѣч, рѣч, рѣјеч; а ако пред тим слогом има већ који други акценгован слог, онда се љ у јужном наречју изговара *ије* (без икаквог акцента). На пр. заповѣст = заповѣст, заповѣст, заповијест. Ако је најзад глас, који у источном и западном наречју стоји место старога љ акценгован оштро (˘), кратко (˘) или остаје неакценгован, онда се у јужноме наречју љ изговара *јѣ, јѣ* и *је*. На пр. дѣло = дѣло, дѣло, дѣјело; дѣца = дѣца, дѣца, дѣјца; завѣт = завет, завит, завјет.

Глас *и* стоји у јужном наречју место старога љ-та у оним случајима, где љ дође пред који од самогласника или пред сугласнике *ј* и *ђ*. На пр. Бѣлград = Бѣоград = Биоград; смѣјати се = смијати се; прѣђе = приђе.

Неки људи, говорећи и пишући источним наречјем, говоре и пишу *гнѣздо, илен, иленити, нежан*. Ово је погрешно. Јер те су речи некада писане овако: гнѣвъ, плѣн, плѣнити, нѣжан. С тога се оне у јужноме наречју и говоре и пишу сада: гнијѣздо, плијѣн, плијѣнити, нјежан = нежан. А у источном наречју треба да се говоре и пишу: гнѣздо, плѣн, плѣнити, нежан. Реч нежан и постала је од речи нега: нег — њнѣ — неж — њнѣ = неж — њн = неж — ан. И нико ни у источном говору неће рећи: њѣга, него сваки ту реч изговара: *нега*. Таквих погрешака има у језику и више, ну ваља их гонити из књижевности.

14. Реченице

Представа и мисао. — У језику ваља разликовати *голе представе* и *потпуне мисли*. Кад се каже: човек, столар, мој брат, добар човек, високо дрво, црна табла, лепо писати, рано устајати, знати свој посао, два добра ђака и т. д. казане су само голе представе. Може се исказати читава гомила представа, па њима опет да се не каже потпуна мисао. А кад

су представе у такој унутарној вези да се њиховом дружбаом што год о нечему тврди, или се што год нечему одриче, или се тражи да се дозна, хоће ли се нешта о нечему тврдити или ће се нешта нечему одрицати, — онда је то *потпуна мисао*. Представа је *мисаони елемент*, а мисао је *умни закључак*, изведен расуђивањем, испитивањем, упоређивањем. На пр. *Округла земља*, — то је представа, јер то *може бити а може и не бити*, тиме дакле нити се шта о чему тврди, нити се шта чему одриче, нити се тражи да се дозна, да ли то јесте, или да ли то није тако. А кад се каже: *земља је округла*, — онда је то мисао, јер се казује нешта извесно, казује се да нешта одиста јесте, дакле нешта се о нечему тврди. Векови су прошли а људи нису поуздано знали, каква је земља и вековима се истраживало да се дозна каква је. Па кад се успело да се то дозна, онда се рекло: *земља је округла*. „*Земља је округла*“ јесте дакле закључак дугог испитивања. Закључак и тако дугог испитивања може бити погрешан, па према томе може бити погрешна и мисао. Вековима се испитивало да се дозна што год о кретању небесних тела, док је најзад Птоломеј дошао до закључка: *сунце месец и остале звезде окрећу се око земље*. Овај закључак, па дакле и та мисао држала се дуго време као добра и истинита. Ну дође Коперник; стаде и он испитивати то исто, и нађе закључак: *земља, месец и још неке звезде окрећу се око сунца*. Овај последњи закључак сматра се данас, а сматра ће се и вазда, да је истинит; а онај први је пао.

Мисао је дакле резултат испитивања. У нашем умном дедању и обичном животу ми имамо толико много мисли, које су нам тако обичне, да никад и не помишљамо, да су оне некад биле непознате и да су и оне резултат дугога размишљања и испитивања. Али је истина то да су људи ранијих векова имали много мање мисли, јер су много мање били испитали и много су мање имали закључака. А што су више испитивали, све су више имали и закључака, па и мисли.

(НАСТАВИЋЕ СЕ).

КРИЛОВЉЕВЕ БАСНЕ

(НАСТАВАК)

23.

Ц а к

У предсобљу стојаше један цак на поду, о који су и слуге често ноге брисале. Кад на једанпут, цак се те части удостоји, газда га дукатима напуни и у оковани сандук затвори. О цак сам газда бригу во-

ђаше, а и цела варош о њему радо разговараше. Ако какав пријатељ домаћину дође, радо је говор о цак водио; а ако газда цак пријатељима покаже, сваки на њега умилно погледи, а ко близу цака седне, он га руком поглади или потапка. Видећи цак да се оваке части удостојио, он ти се тако набури и на-

пући, да је сам почео неке наредбе издавати и које-каке глупости трабувати: „То не иде тако; онај је будала који је то наредио; то неће на добро изићи и т. д.“ Сваки се убезекнуо и само слуша шта џак говори; а он међу тим такве глупости брбља да човек мора уши затиснути. На жалост, људи су заражени тим пороком, да радо слушају оно што им џак с дубатима говори; и само се његовој мудрости диве. Но да ли је џак остао у том поштовању, и да ли су му дуго ласкали? Не. Кад су из њега дукати повађени, он је бачен на старо место, и тамо је о њега сваки ноге брисао ко је год хтео.

Ми не бисмо желели, да ма кога овом басном увредимо, али много има таквих џакова међу људима, који нису имали ни пребијене паре и сматрали су за срећу, ако дукат код себе виде. Но обогативши се (они знаду како и којим путем), постану важни, и седе — раме уз раме — с великим људима, и дати на карте хиљаде, они ни мало не жале. Ви, драги пријатељи, које је срећа послужила те сте до пара дошли, немојте се много поносити! Не дај Боже да осиромашите, исто ће тако и с вама поступљено бити као с нашим џаком, који се у овој басни спомиње.

24.

Беђење

Врло се често дешава, да кад учинимо што рђаво, ми се старамо, да кривицу бацимо на другога. Често ћемо чути: „Кад њега не би било, мени ни на ум не би пало да то учиним.“ А ако не можемо на човека да свалимо кривицу, онда обично — ту је ђаво крив, ма да њега нигде није било, кад се какво зло учинило. За то има сијасет примера, и ја ћу вам један за доказ навести. На истоку био је некакав брамин. На речи је био врло побожан, али се није тако владао у животу (и међу браминима нађе се по који лицемер). Али све то на страну; ево у чему је ствар: Међу братством он једини беше такав, а остали живљаху по правилима; но то му најкривље беше, што је игуман био врло строг, и типика никоме не даваше преступити. При свем том, мој брамин није клонуо духом. Наступио беше пост, и он сведнако мишљаше, како би што мрсно појео. Набави јајце, и кад је било пола ноћи, он свећу упали, и почне га на њој пећи. Полако обрће јаје на пламену, и очију с њега не скида — уображавајући, како ће га слатко појести. О игуману мишљаше „не ћеш ме ухватити мој дугобради пријатељу!“ Но на један пут игуман руни у ћелију брама нову, и видећи такав грех, одмах по-

тражи одговор. Забашурити се не могаше, јер је ствар била очевидна. Брамин поче са сузама молити старешину: „Опрости свети оче мој грех, и с м не знам како сам пао у тако искушење. Ах, сам ме ђаво на-тентао!“ А ђаво иза пећи брамину ће рећи: — „како те није срамота, да свагда бацаш кривицу на нас! И ја сад први пут видех, како се може јаје на свећи пећи.“

25.

Лав и миш

Миш замоли лава понизно, да му допусти, да се близу њега у једној дупљи насели. Молба му беше овака: „Ма да си ти у овој шуми и свемоћан и славан, ма да по јачини нико није лаву раван, и кад ти цар, само рикнеш, сву животињу поплашиш, опетко ће прорећи, шта се у будућности може догодити, нико не зна, кака га невоља може снаћи. И ја, ма да се чиним са свим мали, опет ти се могу наћи у невољи.“ — „Зар ти!“ повиче лав, „ти жалосно и ништаво створење! За те дрске речи, тебе би требало смрћу казнити. Одмах се одавде торњај, док си жив, ил' ћу те свега у прах смрвити.“ Ја џан мишић стругне колико је гда могао, и једва је од страшила — лава — утекао. Но и лаву ова гордост није на лио прошла. Једног дана он пође да потражи себи обед и ухвати се у мрежу. Јачина и снага ништа му не помагаше; узаман се пружао и бацакао, рикао и стењао, ипак га ловац згодом ухвати, у кавез метне, и свету га у менаџерији показиваше. И мој лав, доцкан се сети ништавног мишића, који би му могао помоћи; јер би његови оштри зубићи умели мрежу прогристи и лава из беде спасти.

Читаоче, кад ову басну прочиташ, свагда се сети оне народне изреке, да у бунар никад не треба пљувати; јер може доћи време, кад се из тог бунара треба воде пити.

26.

Кукавица и петак

„Драги мој петлићу, како ти јасно и лепо певаш!“ „Ах мила моја кукавице, ти још лепше и нежније извијаш!“ „Ја би тебе, драги мој куме, целог века могла слушати!“ „А ти лепотице, кунем ти се Богом, чим ућутиш, ја не могу чисто да дочекам кад ћеш опет да запеваш. Ја чисто не могу да се надивим, одкуд ти такав леп, такав нежан и висок гласић! Ви до душе нисте тако велике, рећи ће петак кукавици, али кад запевате, нек се славуј под корито сакрије!“ „Хвала ти куме“, рећи ће кукавица петлу; по чистој

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

савети мојој, ја смем рећи, да ти лепше певаш од рајске тице, — и држим, да ће ми сваки то без спора признати“. Од некуд се ту деси врабац, па ће им рећи: „Макар ви премукли — хвалећи једно друго, — опет је ваша песма рђава“....

Боже мој, за што ли је кукавица хвалила петла? Ствар проста и јасна: за то, што је и петлао хвалио кукавицу.

27.

Комарац и чобанин

Под дебелим хладом, чобанин слатки санак брављаше, а за своју сигурност, у своје се верне псе уздаше. Видећи то змија, полагао испод једног дрва, почне се привлачити чобанину. Ту би он главом платио, да се на њега није комарац сажалио. Колико је игда могао, он је чобанина својом жаоком пецнуо. Чобанин се пробуди и змију убије; но — онако бунван, он комарца тако макне, да од њега — кукавца — не оста ни страве ни јава.

Таких примера има много на свету. Ако слабији силнијем, покренут добротом, дрзне и отвори му очи да види праву истину, то се може надати, да ће се и с њиме што и с комарцем десити.

28.

Орао и кртица

Однекуд с далеке стране долети орао у једну велику шуму. Са својом орлицом он намисли да ту век векује. Избере гранати лиснати и висок грм, и на врх њега почне гнездо да вије, у намери, да ту и своје орлиће изведе. Чује за то кртица, и са страхом почне орду говорити, да је тај грм врло слаб, јер су му жиле све иструлиле, па може скоро пасти. И за то, не би добро било да на том грму орао гнездо гради. Но зар орао да послуша савет из рунице — и то од кога? од кртице. А куда су оне хвале, да орао има најбрижији поглед? И какав је то безобразлук, да се ништавна кртица меша у посао цара тица? Презревши савет кртичин, орао сагради гнездо; по времену излегу се и орлићи; орао и орлица беху пуни задовољства. Но једног дана, тек што беше зора зарудила, с небесних висина легијаше орао својој породици, носећи масан доручак. Али на једанпут — има шта и видети, његов грм пао, па и орлицу и орлиће погњавио. У великој тузи и жалости рећи ће орао: „За моју гордост мене је провиђење казнило; јер ја не хтех послушати паметан савет. Но зар сам могао очекивати, да ништавна кртица може добар

савет дати“? На то ће му кртица из рунице рећи: „Кад ти не би мене презрео, то би се доиста сетио, да ја рупе испод земље ријем, и налазећи се близу жила боље могу знати, да л' су оне здраве или труле.“

Ничији савет не треба презирати, но најпре добро треба испитати, да ли он неће бити од користи.

29.

Псето, човек, мачка и соко

Псето, човек, мачка и соко заједно се искрено једно другом, да у вечном пријатељству и дружби живе. Они имадијаху општи дом, па чини мисе и општи сто! Кледи су се, да подједнако деле и радост и бригу, да друг другу у нужди помаже, да друг друга ода зла брани, — па ако до нужде дође и живот за друга не дожалити. Једног дана крену се сви заједно у лов, и јурећи по шуми, они се прилично уморе, па код једног поточића легну да се одморе — ко лежећи, ко седећи. На једанпут јурне на њих медвед из шуме — разјанивши своје чељусти. Видећи овакву несрећу, соко прне у ваздух, мачка стругне уз дрво, а човек би главом платио, да га верни пас није спасао. С опасним звером пас се у коштац ухвати, и ма како да је медвед пса ломио, ипак се с њиме верни пас борио, док најпосле није изнемогао и жртва медведу постао. А шта је човек радио? (На срамоту — мало се ко може од нас упоредити у верности псету!). Док се пас борио с медведом, он се дохвати своје пушке и стругне кући без душе.

Наша су уста пуна и ласкања и услуге; али прави пријатељи познају се у невољи. Но мало је таквих другова и пријатеља! Јер се често дешава, да баш онај, кога је друг избавио из неприлике и невоље тог истог пријатеља у невољи оставља, — па то му је мало, већ га на сваком месту грди и оговара.

30.

Штука

У једном језеру, штука је таке покорности и штете осталим рибама чинила, да је свима додијала. За њена злочинства беше и одвише доказа. Оптуже је рибе суду, и штуку донесу пред суд у једном шавољу пуном воде. Судије не беху далеко; — ту близу око језера пасијаху на ливади. Те судије беху: два магараца, два мршава коња, и два ил' три јарца. Да би суђење правилније ишло, лисицу им даду за секретара. Међу тим, зуцкало се по народу, да је штука

снабдевала лисицу рибом. При свем том судије беху неподмитљиве, па и никако није могуће било прикрити злочинство штучино, јер их беше много. Суд изрече пресуду: Да се штука — за углед другим злочинствима — казни строго, и да се о како дрво обеси. „Многопоштоване судије!“ рећи ће лија, „то је мала казна коју ви штуки изрекосте; она је заслужила далеко већу; за њу треба измислити такву казну, која би за остале лопове и зликовце била и страшна и опасна. Ја предлажем, да се штука у воду удави.“ „Врло добро!“ судије повикаше, па тако једногласно рекоше, и штуку у воду бацише.

31.

Курјак и мачак

У некој шуми појуре ловци курјака. Испред хајке он побегне у село, и гледаше у која ће врата да шмигне и кожу спасе. На његову беду, сва врата беху позатварана. У тој муци он угледа мачка на плоту, и почне га овако молити: „Драги мој пријатељу! кажи ми брже, који је најбољи сељак у овом селу, да се код њега сакријем и спасем од мојих непријатеља? Јер ти чујеш страшни лавез паса и зујање ловачких рогова, — то мене гоне.“ „Брже замоли Степана“, рече мачак, „он је врло добар сељак.“ „Да, али сам ја њему удавио овна.“ „А ти пробај код Дамњана“. Бојим се и он је на ме љут, јер сам и њему удавио јаре.“ „Иди код Трифуна“, „Боже сачувај! Бојим се и да се сретнем с њиме, јер сам и њему макао јагње“. — „Богме пријатељу зло! рече мачак курјаку па га упуту Марку. „Ах, драги пријатељу, и њему сам заклао јунца.“ „Како ја видим куме, ти си свима у овом селу насодио“, рече мачак курјаку. „И чудим се, какву заштиту ти овде можеш тражити. Наши сељаци нису тако луди, да твој живот спасу, а себи штету нанесу. А имају и право, — ти сам себе криви, и што си посејао то и жањи“.

32.

Радознали

Пријатељ пријатеља сретне, па га упита: „Где си пријатељ био, и од куда идеш?“ Он му одговори: „Био сам у зверњаку (менаџерији), и тамо сам три часа провео и сваки се чудеса нагледао, — ако ми верујеш, памет ми стаје, и не умем ти све испричати. Каквих ти тамо зверова и тица нема! Ту ти има лептирића, разних црвића, стрижи—баба, буба—шваба, и мајунских буба—мара; једне се сјаје као изумруд, а друге као корал — и ти ми не би поверовао, да су неке мале као махово зрно!“ „А виде ли пријатељу слона, какав он изгледа! Ја држим да си ти читаву планину пред собом видео?“ „А зар тамо има слон? Извини, пријатељу, ја њега нисам приметно.“

Боже мој! колико таквих примера на свету има. Људи често виде најситију ствари, а за велике и важне ретко ко мари.

33.

Курјак и лисица

Из нечијег кокошара беше лија ћапила две три кокошке; дође у један котар пун сена; ту се добро почаста, но све кокошке не може појести, приличну порцију остави за вечеру, и легне да се мало одмори. Кад однекуд ето ти гладна курјака лији у гости. „Зло и наопако, кумо!“ говораше курјак лисици: „нигде ни једне кошчице нисам могао добити; хоћу просто од глади да малакшем; несретни пси зли, а чобани не спавају, — ништа ми друго не остаје, већ да се обесим!“ „Та за бога куме, је л' то истина?“ „Јес кумо, мога ми поштења!“ „Јадни мој куме! А не желиш ли малко сенца? Ено читав пласт, ја сам готова да мога кума почастим.“ Но курја не би хтео сена, већ меса; а лукава лија ћути, и о остављеном месу за вечеру ни речи не збори. И наш сивасти витез од кума лије тако ласкаво дочекан, без вечере кући отиде.

Ми често другога нудимо оним, шта нама не треба самим. Ко је с пажњом прочитао ову басну, у њој је видео и стину јасну.

34.

Курјаци и овце

Јадње овце подношаху жестоке патње од курјака; ни један дан не прође, а да се по која у курјачким зубима у шуму не однесе. Влада зверова сажали се на овце, и намисли, да предузме благе мере и овцама патње олакша. Састави се савет, у коме највише беше курјака. Но и сви курјаци нису баш тако зли. Прича се, да их има и таквих, који су често поред стада мирно пролазили, и ни једну овцу нису дирнули, но тада су — до душе били сити. Према томе, за што и курјаци да не могу бити саветници? Ма да овце треба заштитити но и курјаке не треба увредити. У мрачној шуми седницу отворише; размишљаху, судише, и најзад овакав закон донесоме: Ако ма који курјак у стаду почне неред правити и овце вређати, свака овца има право ухватити курјака за јаку и право у суд повући, и овај се закон не сме мењати. До душе закон је правичан и строг; но јадне овце, па биле оне тужиоци или оптужене — некако често у зубима курјачким у шуму замичу.

А ми би овој басни додали ону народну изреку: „ко те бије, онај ти и суди.“

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

35.

Сељак и псето

Код некаког богатог и задружног сељака, погоди се псето да чува кућу, да меси и пече хлеб и да сади и залива башту. Ви ћете читаоци може бити рећи, да је то и глупо и неприродно. Хајд нека би псето кућу чувало, — то још и може бити; но ко је још видео, да пси месе и пеку хлеб, или башту поливају. Читаоче! и ја бих потпуно био крив, кад бих рекао да је ово могуће; но није ствар у томе, већ у овом, што је пас све те дужности на себе примио, и тродуплу плату за то добио; њему је било добро, па шта га се тичу други. Међу тим, сељак отиде на некакав панађур, проведе се мало, па се и кући врати. Кад, али има шта и видети: од муке и љутине чула себи косу; у кући нема хлеба, нити у башти усева; поврх свега тога, допов се поткрао у кућу и све однео. Сељак почне да грди пса; но и он се умео бранити, и рећи ће свом газди: хлебац нисам могао умесити, што сам по башти морао радити и заливати; башту нисам могао засадити, што сам кућу од допова чувао; кућу од допова нисам сачувао за то, што сам се баш у то време спремао да хлеб месим.

Опасно је на две столице седети, а још опасније на три. Важни послови често од тога трпе, што се један подухвати да их врши.

36.

Два псета

Добри и верни пас — гаров, који је поштено свога господара служио, угледа на прозору свога старог познаника — зељова, који се на меком перјаном јастуку башкари; почне се испод прозора умиљавати, скакутати и скичати, и репом махати, па ће заштити свог старог познаника: „Но, драги зељове, како ти сад живиш, и какав посао ти радиш? Памтиш ли како смо обојица у авлији често гладовали, и сваке незгоде трпели? „На добро, грехота се жалити,“ рећи ће зељов. „Мој господин не чује ни да сам жив, ја живим у сваком изобиљу и добру; једем и пијем из сребрних тањира; умиљавам се око господара, а кад се уморим, ја се ваљам по ђилимима и диванима. А ти — гарове, како живиш?“ „Ја,“ рећи ће гаров, „живим као и пре: подавијем реп подноге, и окуњивши нос, трпим и глад и хладноћу. Спавам под плотом, кишаме млати и опет за то верно чувам домаћинovu кућу: но најтеже ми је што ме по неки пуг добро измлате, ако залајем кад не треба. — Но, молим те, зељове, кажи ти мени, како дође до те части; јер ти си био и мањи и слабији, а ја, и јачи и старији; погибох лајући и чувајући газдину кућу: па опет — баш ништа! Каку дужност ти вршиш?“ „Какву дужност!

Где ти молим те!“ са смехом рећи ће зељов. „Моја је дужност, да пред газдом шеним.“

Боже мој! Много ли има на свету људи, који су сретни само зато, што лепо умеју да шене.

37.

Мачка и славуј

Улови мачка славуја, и кукавца у ноктима држаше, и ласкаво стежући га својим шапама, овако му говораше: „Драги мој славујчићу! ја сам чула, да тебе сви хвале са твојег лепог певања и с најбољим певцима упоређују те. Мени је причала кума лија, да ти имаш такав леп и јасан глас, да твојим дивним песмама усхићаваш све пастире и пастирке. Па бих веома желела, да те и ја послушам како певаш. Немој тако дрктати, драги мој, немој бити тако упоран, ја тебе не ћу појести. Отпевај ми ма што и ја ћу те одмах пустити и даље шетај по шумама и дубравама. И ја песму волим исто тако као и ти, па кадгод хоћу да заспим, ја свагда предем.“ Међу тим кукавци славуј једва дисаше у ноктима мачкиним. „Но хоћеш ли певати?“ продужаваше мачка. Но наш кукавци певац не могаше певати, већ само пишташе. „А, таким ли ти певањем шуме усхићаваш?“ с осмехом, рече мачка. „Где је онај лепи глас, о коме сви с усхићењем говоре? Таким пискањем мени су додијали и моји мачићи. Ја видим, да ти у певању ниси искусан. Да видим, хоћеш ли у зубима бити укусан!“ И поједе једног певца до перцета.

Хоћете ли да вам јасније шапнем моју мисао? У ноктима мачкијим жалосна је песма славујева.

38.

Сељак и овца

Сељак оптужи овцу суду, и обеди је, да је крала. Судија беше лисица. Управи питање и на тужену и на тужиоца, да одма испричају редом — у чему је ствар, и какви су докази. Сељак први рече: „Тог и тог дана, кад сам живину изјутра пребројао, нема ми две кокошке, — од њих нађох само кости и перје, а у авлији те ноћи никога није било до та овца. Овца ће на то рећи: Да је сву ноћ спавала па се на све суседе за сведоке позвала, да она никад у свом животу ништа није украда, нити какво зло учинила, а поврх и свега тога, да она месо никад не једе. Пресуда лијина од речи до речи овако је гласила: „Да се не гриме никакви разлози и одбрана овчина; јер су сви допови вешти, да своја злочинства прикрију. Из доказа се јасно види, да је те ноћи са кокошкама само овца била; а као што се зна, кокошке су врло укусне; те према томе, ја налазим, по чистој савести мојој, да се овца није могла уздржати и кокошке не појести. И за то пресуђујем, да се овца закоље, њено месо да се да суду, а кожа тужиоцу.“

(НАСТАВЉА СЕ.)

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

I

Влада Његовог Величанства поднела је Народној Скупштини овај предлог за измене и допуне у закону о уређењу гимназија и реалке:

„За држање реда у школи прописују се правила за ученике у којима се њихове дужности излажу и казне прописују за случајеве кад би они ове дужности прекорачили.

Променљива приода и особити карактер овога погла изискује да прописиване и касније дотерване и менаџмент тих правила буде у рукама административне власти. Школски ученички свет нешто је са свим засебно; за њега потребује и засебно законодавство, које ће из непрекидне дружбе с његовим добрим и slabим странама тражити најдесније начине којима ће несташност, непажњу, немарљивост, нетачност или необуздану ђуд у деце савиђавати, на боље навикавати и у реду држати. Довољно је да закон школски поброји казне које се у школи смеју примењивати, а да примену казни и распоред власти кажњива међу наставницима, старешином и збором наставничким у школама остави административној власти која ће их по потреби прописивати.

Међу тим садашњи закони школски неједнако улазе у ову ствар, те и дисциплина школска има различите основе у школама нашим. Новији школски закони: Закон о вишој женској школи од 19 Јануара 1879; Закон о учитељској школи од 5 Октобра 1870 остављају ту ствар потпуно власти административној, то јест министарству просвете. Тако закон о учитељској школи од 5 Октобра 1870 наређује да министар просвете изда „даља упутства у смотрењу унутрашње управе, распореда, начина предавања, поретка и владања у заводу као и закон школски.“ Закон о вишој женској школи од 19 Јануара 1879 године оставио је само највише казни збору класних учитељака, а права управитељке и класних учитељака у школама са свим је изједначио. Богословијски закон од 27 Септембра 1863 такође оставља министру право да по саслушању архијерејског сабора прописује законе за ученике богословија.

Од овога правца различит је закон за средње школе, гимназије и реалке. § 10 закона гимназијског и 11 закона о реалци савише ограничава професорову власт кажњива, тако да професори тешко могу ред држати. По прописима тих закона професори могу ученике казнити само укором, стајањем ван клупе и вечањем, за све остало они морају ученика у право гузити директору. Тим се дисциплина јако слаби;

професор и директор ма да имају једнак посао према ученицима, имају са свим неједнаку власт, и савет школски засиће се пословима који би се на већу корист дисциплине могли одмах на месту у школи свршити; овако се пак потежу, савету потребно време одузимљу и потезањем дисциплину слабе.

Недостатак овај у скученој дисциплинској власти професоровој на спрам ученика гимназија и реалака још се јасније види од кад су прописана по ред у школама тако корисна правила о разредним старешинама. Та правила не могу да добију своје право извршење и своју стварну вредност докле год професори не добију већу власт над ђацима којим ће средством и њихов ауторитет међу ђацима скочити, а школе ће од тога несумњиву корист имати. Тога ради се предлажу ниже наведена узакоњења којима се иде да министарство оном влашћу коју има у богословији, учитељској и вишој женској школи, може располагати и у осталим средњим школама.

Осим тога потребно је на спрам професора да директор има власт коју у свима другим државним заводима старешина, а и у учитељској школи директор, има, како би се тиме њиховој одговорности за добар ред у школама потребна средства дала и како се не би с најситнијим унутрашњим распрама одмах министру досађивало.

На послетку давнашња је потреба да се и положај учитеља вештина по средњим школама уреди спрам положаја осталих радника просветне струке. Неуређен и без икаквог напредовања врло низак положај који сад та лица имају, чини те се ретко ко спрема за та места, и ретко ко тога посла прима. Зла је последица, што су сад та места по свима скоро средњим школама непопуњена, или врло slabим снагама попуњена. Што се предлаже за уређење тога стања, да би и оно могло имати напредовања, то је спрам посла и спреме њихове и спрам положаја њихова у реду других наставника учињено, и Народна ће Скупштина учинити само дело правде, ако предлог овај усвоји.

Овога свега ради потребне измене и допуне у овоме су:

I

Друга алинеја § 4. закона о гимназији и закона о реалци да гласи овако:

Стални учитељи вештина (или језика, ако се то потребно покаже) имаће права и положај учитеља основних школа. Кад у службу ступе, биће дужни поламати испит из своје струке, ако Главни Просвет-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

ни Савет не би нашао да су им сведочанства која поднесу довољна и да се и без испита у службу могу примити.

II

Тачка осма § 6. закона о гимназијама и тачка осма § 7. закона о реалци да се замени овим што иде:

Директор може казнити професоре и остале наставнике за мање погрешке опоменом, укором и губитком петнаестодневне плате, веће пак погрешке доставља министру, а свагда министра извештава о реченим казнама.

III

Да се укине § 10. закона о гимназији и § 11. закона о реалци (који гласи: Професор може казнити ученика због нестакнућа, непажње у време предавања, незнања у одговарању, за изостајање од часова школских, због непослушности и других малих нестакнућа укором, стајањем ван клупе и клечањем. За веће кривице јавља ће директору, како би се ученици и другој већој казни подвргнути могли).

IV

На крају § 21. закона о гимназији и § 22. закона о реалци да се дода ово што иде:

Школска правила за ученике прописиваће министар просвете и црквених послова по саслушању Главног Просветног Савета.

Овај је предлог упућен био Законодавном Одбору скупштинском и отуда је дошао с овим извештајем:

„Законодавни одбор, пошто је проучио предложене измене и доцуне у закону о устројству гимназија и реалке, нашао је да су исте потребне и корисне, с тога је мњења да се исте усвоје, пошто се у њима учине неке измене, на које је у одбору пристао и г. министар просвете и црквених послова. Према томе предложене измене и доцуне гласиће овако:

I

Другој алинеји § 4. закона о устројству гимназија и закона о реалци да се дода ово:

„Стални учитељи вештина (или језика ако се то потребно покаже) биће дужни подлагати испит из своје струке, ако Главни Просветни Савет не би нашао да су им сведочанства која поднесу довољна и да се и без испита у службу могу примити.

Њихова се плата дели на четири класе од којих прва износи 2500, друга 2000, трећа 1500 и четврта 1000 динара на годину.

Стални учитељи вештина (или језика) имају право на пензију према својој плати, као и учитељи основних школа.

II

Тачка 8. § 6. закона о гимназији и тачка 8. § 7. закона о реалци да се замени овим:

„Директор може казнити професора и остале наставнике за мање погрешке опоменом, укором и губитком петнаестодневне плате, веће пак погрешке доставља министру, а свагда извештава министра о реченим казнама.

Противу осуде ма на коју од ових казна може се дотични наставник, у року од 15 дана, жалити преко директора завода министру просвете и црквених послова.“

Трећу и четврту тачку предложених измена и допуна одбор је у свему усвојио.“

Овако измењен предлог владин усвојила је и Народна Скупштина.

II

Наставници *парафинске* ниже гимназије приредили су 26. Децембра пр. год. „беседу“ у корист „фонда сиротних деце *парафинске* ниже гимназије.“ По одбитку нужних трошкова остало је у каси фонда, који се сад први пут у овом месту заводи, свега 281 динар. Од тог новца утрошиће се нешто на одео сиромашних ученика, а остатак употребити за основни капитал фонда из кога ће се помагати његови благодејанци, пошто испуне услове који се по закону траже и за државне благодејанце.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

I

Г. Јанићије Манојловић, заступник директора ужицке реалке, поклоњено је пред Божићни празник 12 динара с наменом да се подели међу најбоље и најсиромашније ученике и ученице основних школа.

Г. Манојловићу изјављује се усрдна захвалност на овом добротворству.

II

Г. Тоша Поповић — Мајданац, војни капетан, поклоњено је школи *сењској*, у округу Ђуријском, једне, лепо изрезане, гусле, у вредности до 16 динара.

Г. Тоши изјављује се усрдна захвалност на овом поклону.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

III

Еснаф дуванџијски у Београду, у част открића споменика пок. Кнезу Михаилу М. Обреновићу III, сећајући се сиротних ђака, дао је пред Божић 300 динара,

да се раздели сиротним ученицима и ученицима *дорћолских* основних школа.

По жељи еснафа поступиено је.

На овом племенитом добротности изјављује се усрдна захвалност еснафу дуванџијском у Београду.

Астрономски календар за месец Јануар 1883. год.

ДАН	С у н ц е		М е с е ц	
	ИЗЛАЗИ	ЗАЛАЗИ	ИЗЛАЗИ	ЗАЛАЗИ
1	7 с. 49 м. ј.	4 с. 29 м. в.	9 с. 43 м. ј.	10 с. 11 м. в.
5	7 47	4 34	11 49	1 55 ј.
10	7 42	4 42	4 19 в.	6 38
15	7 37	4 49	9 39	8 56
20	7 30	4 58	1 45 ј.	11 11
25	7 23	5 6	6 5	3 56 в.
30	7 16	5 14	8 43	10 27

Констелација планета

Меркур се види и долази 9. Јануара у своју најдаљу источну елонгацију, но тешко га је наћи стога, што је још јужно од екватора, пак нам се врло ниско указује.

Венера види се још од половине децембра 1882. (дубинима као сри) на источном небу као зорњача. 1. Јануара достигла је своју најјачу светлост па се могла и слободним оком дању видети.

Марс се не види.

Јупитар види се од вечера, па преко целе скоро ноћи као најсјајнија звезда на небу, док га пред зору не замени још сјајнија Венера.

Сатурн залази концем Јануара пред 1 сат по поноћи.

Дневник :

Јануара 1883. год. :

1. Венера у својој најјачој светлости.
1. Помрачење I Јупитаровог пратиоца; излази из тмине у 7 с. 54 м. в.
5. Нептун и Месец у коњункцији (у 5 сати у вече Нептун на одстојању од 5 месечевих пречника ниже и у лево од овог).
5. Сатурн и Месец у коњункцији (у 5 с. в. Сатурн на 4 месечева пречника ниже и десно од овог).
7. Помрачење Јупитарових пратиоца и то :
 - а. I — излази из тмине у 3 с. 20 м. ј.*)

*) Краткоће ради, нека је једанпут за свагда речено, да ће се овде под ј разумевати јутро или «изјутра», а под в «у вече». Као изјутра рачуна се време од 12 сати поноћи до 12 сати у подне — као вече време од 12 сати у подне до 12 сати поноћи.

- б. III — почетак у 6 с. 17 м. ј.
 - в. II — излази из тмине у 7 с. 46 м. в.
7. Месец ће да покрије звезду ϵ у Бику (3—4 величине); звезда залази у 3 с. 0 м. ј., а излази у 3 с. 14 м. ј.
 - Јупитар и Месец у коњункцији (Јупитар горе.)
 8. Помрачење I Јуп. пратиоца; излази у 9 с. 49 м. в.
 9. Меркур у највећој елонгацији.
 14. " " близини сунца.
 14. Помрачење Јупит. пратиоца и то :
 - а. I — излази у 5 с. 16 м. ј.
 - б. II — " " 10 с. 22 м. в.
 15. Уран и Месец у коњункцији. (Уран горе и у десно за 4 месечева пречника).
 17. Помрачење I Јуп. пратиоца — излази у 6 с. 14 м. в.
 23. Венера и Месец у коњункцији, којом приликом ће Месец испред Венере да прође. — Венера залази за месец у 5 с. 3 м. ј. — излази из њега у 6 с. 9 м. ј.
 24. Помрач. I Јуп. пратиоца. Излази из тмине у 8 с. 9 м. в.
 25. Меркур у доњој коњункцији са Сунцем (његова мена.)
 25. Марс и Месец у коњункцији.
 28. Помрач. III Јуп. прат. почетак у 6 с. 18 м. в., сврш. 8 с. 58 м. в.
 31. Помрач. I Јуп. прат.; излази из тмине у 10 с. 5 м. в.

Фазе месечеве

Јануара :

1. Месец у екватору у 1 с. 47 м. в. (т. је. по подне)
 2. Прва четврт у 1 с. 53 м. ј.
 11. Пул месец у 8 с. 21 м. ј.
 15. Месец у екватору у 4 с. 23 м. ј.
 16. " " најдаљем одстојању од земље у 8 с. в.
 19. Последња четврт у 11 с. 32 м. ј.
 26. Мена месеца у 7 с. 16 м. в.
 31. Месец у близини земље у 10 с. в.
1. Пречник Сатурнове лопте 17"
 1. " дса Сатурновог прстена 43" и 16"
 1. " сунца 32" — 34."
- (Сви податци по средњем бечком времену).

Ј. Манојловић (седим).